ANALIZA GJINORE NDERSEKTORALE NË ARSIMIN PARAUNIVERSITAR

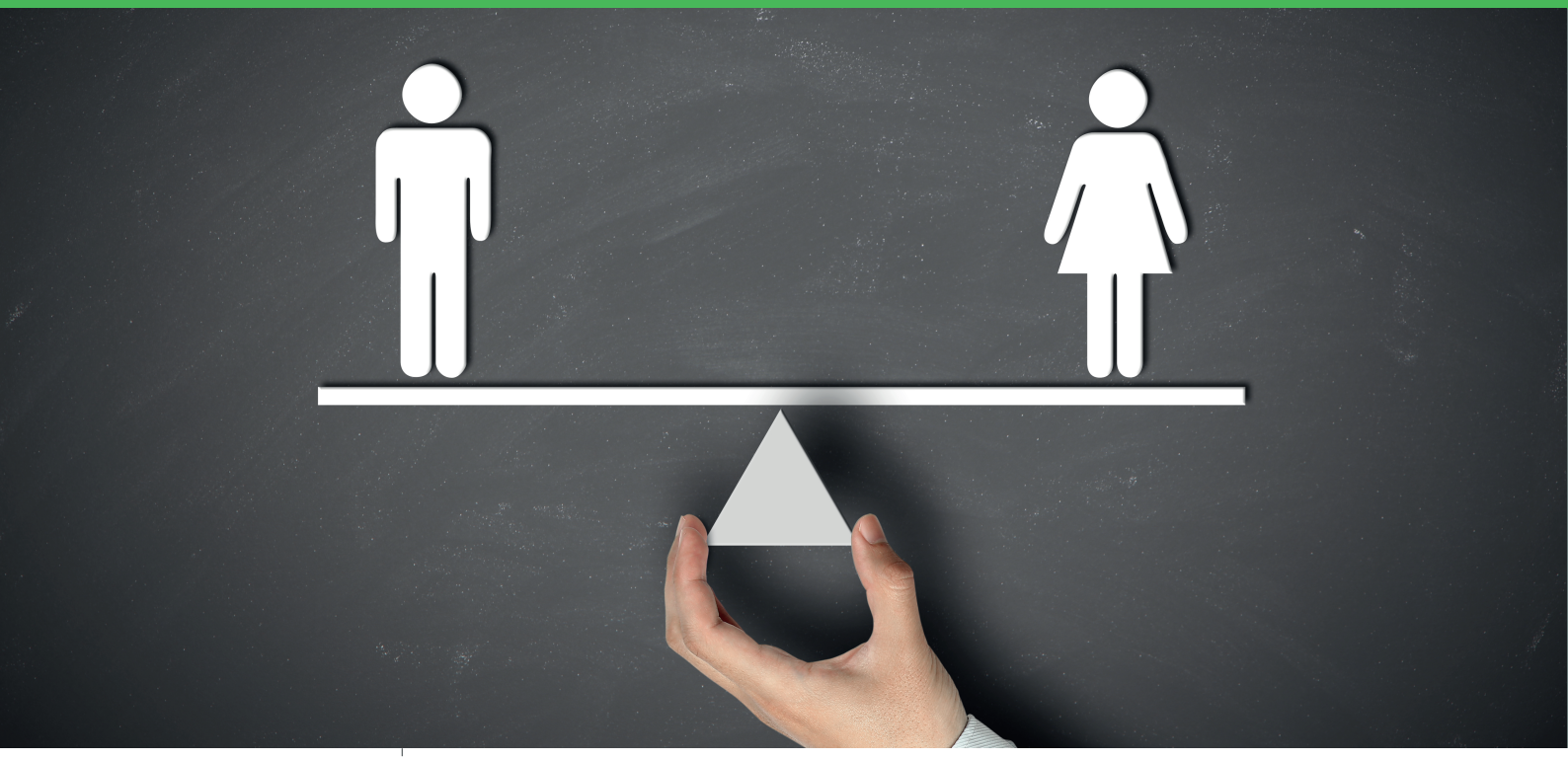

INCLUDE – Ndërtimi i kapacitetit
për arsim gjithëpërfshirës

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Përgatitur nga Donjeta Morina

Ky botim është hartuar në kuadër të projektit "Ndërtimi i kapacitetit për arsim gjithëpërfshirës - INCLUDE" me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian.
Përmbajtja e tij është përgjegjësi e vetme e autorës dhe jo domosdoshmërisht pasqyron pikëpamjet e Bashkimit Evropianose Këshillit të Evropës.

© Këshilli i Evropës, Tetor 2020. Të gjitha të drejtat e rezervuara.
Licencuar në Bashkimin Evropian në kushte. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të të përkthehet, riprodhohet ose transmetohet, në cilindo formë ose me çfarëdo mënyre, elektronike (CD-ROM, internet, etj.) ose mekanike, përfshirë fotokopjimin, regjistrimi ose ndonjë ruajtje ose sistemit i rikthimit të informacionit, pa lejen paraprake me shkrim nga Drejtoria e Komunikimeve (F-67075 Strasburg Cedex ose publishing@coe.int).

Cover image credits: Christian Chan/shutterstock.com

Të gjitha kërkesat në lidhje me riprodhimin ose përkthimin e të gjitha ose një pjese të dokumentit duhet t'u drejtohen Drejtorisë së Komunikimet. Të gjitha korrespondencat e tjera lidhur me këtë botim duhet të adresohen drejtuar Departamentit të Arsimit të Këshillit të Evropës, Divizioni i bashkëpunimit dhe Ndërtimit të kapaciteteve.

Departamenti i Prodhimit i Këshillit të Evropës (SPDP) nuk është përgjegjës për paraqitjen dhe përmbajtjen e tij.

Tetor 2020

Përmbajtja

Akronimet 4

Përmbledhje ekzekutive 5

Hyrje 6

Synimet e metodologjisë dhe kërkimit 7

Arsimi parauniversitar si shteg drejt barazisë gjinore 8

Konteksti më i gjerë: Barazia gjinore në Kosovë* 9

Analiza ligjore dhe politike 9

Aktiviteti i punësimit dhe tregut të punës 11

Dhuna me bazë gjinore 12

Trashëgimia dhe të drejtat e pronës 14

Analiza gjinore e arsimit parauniversitar 15

Analiza gjinore e nxënësve në arsimin parauniversitar 15

Normat e braktisjes në arsimin parauniversitar 16

Analiza gjinore e mësimdhënësve në arsimin parauniversitar 18

Analiza gjinore e sektorit të arsimit: Nevojat e Veçanta Arsimore 19

Nxënësit e nivelit parafillor, fillor, të mesëm 20

Menaxhimi, rolet ekzekutive, profilet e mësimdhënies dhe rolet administrative 20

Analiza gjinore e sektorit të arsimit: Komunitetet Romë, Ashkali dhe Egjiptianë 21

Nxënësit e nivelit parafillor, fillor dhe të mesëm 22

Menaxhimi, rolet ekzekutive, profilet e mësimdhënies dhe rolet administrative 24

Rekomandimet 25

Shtojca 1. Plani i Veprimit Gjinor II i BE-së dhe Ekzaminimi i Shënuesve Gjinorë të OBZHE-së 27

Plani i Veprimit Gjinor II 27

Shënues gjinor i OBZHE-së 27

Shtojca 2: Persona të intervistuar 28

Shtojca 3: Programet e vazhdueshme në sektorin e arsimit 29

Bibliografia 37

* Ky përcaktim nuk paragjykon pozicionet rreth statusit, dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe opinionin e GJND-së mbi Shpalljen e Pavarësisë së Kosovës.

Akronimet

ABGj	Agjencia për Barazi Gjinore
KiE	Këshilli i Evropës
PiV	Përshkrimi i Veprimit
BE	Bashkimi Evropian
DhBGj	Dhuna me bazë gjinore
ZBGj	Zyrtar për Barazi Gjinore
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)
INCLUDE	Projekti i përbashkët i Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës "Ngritja e Kapacitetit për Arsim Gjithëpërfshirës"
KEC	Qendra për Arsim e Kosovës
LGBTI	Lesbike, homoseksual, biseksual, transgjinor, ndërgjinor
MASH	Ministria e Arsimit dhe Shkencës
NVA	Nevojat e Veçanta Arsimore
PSO	Procedurat Standarde të Operimit
UNICEF	Fondi Emergjent i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Fëmijët

Përmbledhje ekzekutive

Kjo analizë tregon se pabarazitë gjinore ndërthurrëse mund të parandalojnë vajzat dhe djemtë me përkatësi të ndryshme në qasjen e arsimit cilësor parauniversitar. Rezultatet e analizës do të përdoren për të formuluar rekomandime për politik-bërësit, në veçanti për Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës në mënyrë që të integrohet perspektiva gjinore në politik bërje. Poashtu, rezultatet do të përdoren për integrimin e perspektivës gjinore në kuadër të aktiviteteve të projektit të përbashkët të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës "Ngritja e Kapacitetit për Arsim Gjithëpërfshirës - INCLUDE", i cili zbatohet nga Këshilli i Evropës.

Gjetjet kryesore përfshijnë:

- Sektori i Arsimit Parauniversitar luan një rol qendror në promovimin e barazisë gjinore si në drejtim të fuqizimit të grave, ashtu edhe në drejtim të çrrënjosjes së stereotipave dhe paragjykimeve ekzistuese midis të gjithë nxënësve.
- Personeli mësimdhënës në shkollat parauniversitare mund të mos jetë i vetëdijshëm për përgjegjësitë e tij sipas Procedurave Standarde të Operimit kundër Dhunës në Familje;
- Për shkak të disa faktorëve, përfshirë qëndrimet stereotipike gjinore, vajzat janë të nënpërfaqësuara në edukimin parashkollor me vetëm 46.2% të nxënësve parashkollorë që janë vajza;
- Zbërthimi sipas gjinisë vazhdon në orientimin në karrierë dhe zgjedhjen e profesionit. Gratë janë kryesisht të angazhuara në arsim, tregti dhe shëndetësi (53.5% e të gjitha grave të punësuara), ndërsa burrat kryesisht janë të angazhuar në tregti, ndërtimtari dhe prodhim (43.8% e të gjithë burrave të punësuar).
- Për shkak të interpretimeve stereotipike të natyrës gjinore të profesioneve, vajzat janë mjaft të nënpërfaqësuara në shkollat profesionale (41%) dhe djemtë janë të nënpërfaqësuar në gjimnaze (41.6%);
- Djemtë braktisin shkollimin parauniversitar me norma shumë më të larta, veçanërisht në shkollën e mesme të lartë. Në periudhën 2018/2019, 78.7% e të gjithë nxënësve që e braktisën shkollën ishin djem. Dëshmitë nga Kosova dhe gjetkë sugjerojnë se arsyet se pse djemtë dhe vajzat braktisin shkollën ndryshojnë dhe lidhen me normat shoqërore dhe pritjet gjinore.
- Vajzat me NVA mbeten shumë të nënpërfaqësuara në arsimin parauniversitar (41%). Kjo është veçanërisht problematike pasi që të dhënat e regjistrimit të popullsisë tregojnë se ka më shumë gra dhe vajza me nevoja të veçanta në Kosovë sesa burra. Deri më tani nuk ekziston një analizë e thellë gjinore e nxënësve me NVA në Kosovë.
- Në përgjithësi, fëmijët me përkatësi rome, ashkali dhe egjiptiane mbeten të nënpërfaqësuar në arsimin parauniversitar. Vajzat rome dhe ashkali janë të nënpërfaqësuara shumë në arsimin e mesëm të lartë, ndërsa vajzat egjiptiane janë të nënpërfaqësuara në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar.
- Martesat e hershme mund të luajnë një rol të shtuar në vajzat rome, ashkali ose egjiptiane që e braktisin arsimin parauniversitar.

Hyrje

Pabarazia gjinore mbetet e përhapur në sektorë të ndryshëm në Kosovë*. Gratë dhe vajzat vazhdojnë të përballen me diskriminim, margjinalizim dhe nënpërfaqësim në disa fusha. Përveç pabarazisë gjinore të vazhdueshme, ekzistojnë disa pabarazi të tjera ndërthurrëse. Kjo përfshin pabarazitë bazuar në përkatësi etnike, statusin e aftësive dhe orientimin seksual. Situata mbetet veçanërisht e rëndë për komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë në Kosovë, të cilët vazhdojnë të përballen me diskriminim dhe margjinalizim, veçanërisht gratë.[1] Nivelet e varfërisë dhe papunësisë mbeten të larta në nivel alarmant, edhe kur krahasohen me komunitetet e tjera në Kosovë.[2] Situata kalon në arsim, me një normë regjistrimi që vazhdon të jetë dukshëm nën mesataren, dhe shumë të rinj romë, ashkali dhe egjiptianë nuk arrijnë nivele më të larta arsimore.[3] Një normë e lartë e braktisjes së shkollës në arsimin fillor dhe të mesëm është gjithashtu trend alarmues.[4] Për më tepër, personat me nevoja të veçanta gjithashtu përbëjnë një grup shumë të cenueshëm që përballet me disa pabarazi ndërthurëse. Shumë persona me nevoja të veçanta kryesisht mbështeten në familjen e tyre për ndihmë ditore dhe mbështetje financiare.[5] Të dhënat konfirmojnë se rreth 33% e grave me nevoja të veçanta dhe 23% e burrave nuk janë regjistruar kurrë në shkollë.[6] Për ata fëmijë që vijojnë arsimin, infrastruktura e pamjaftueshme, mungesa e asistentëve personal dhe mungesa e materialit të duhur mësimor vazhdojnë të minojnë pjesëmarrjen e tyre të suksesshme në arsim.[7]

Të dhënat e mësipërme ilustrojnë se sa sfiduese mund të jetë qasja në arsim cilësor, veçanërisht për grupet e cenueshme si romët, ashkalinjtë, egjiptianët dhe fëmijët me NVA. Megjithatë, përpjekjet vendore dhe ndërkombëtare për të zbutur gjendjen janë të domosdoshme në këtë pikë në procesin e zhvillimit të Kosovës. Si përgjigje ndaj situatës, projekti i përbashkët i Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës "Ngritja e Kapacitetit për Arsim Gjithëpërfshirës" INCLUDE po zbatohet nga Këshilli i Evropës. Qëllimi i projektit është të përmirësojë qasjen në arsim cilësor për nxënësit nga grupet të pafavorizuara. Ai synon përmirësimin e qasjes në arsim dhe shërbime mbështetëse të fëmijëve romë, ashkali dhe egjiptianë, si dhe të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore në arsimin parafillor, fillor dhe të mesëm. Projekti operon në dy objektiva specifike: 1) forcimi i kapacitetit të sistemit arsimor të Kosovës për ta përmirësuar pjesëmarrjen e fëmijëve romë, ashkali dhe egjiptianë në arsimin parafillor, fillor dhe të mesëm; dhe 2) forcimi i kapacitetit të sistemit arsimor të Kosovës për të përmirësuar pjesëmarrjen dhe shërbimet mbështetëse për fëmijët me nevoja të veçanta arsimore në arsimin parafillor, fillor dhe të mesëm.

Si Bashkimi Evropian ashtu dhe Këshilli i Evropës janë të vetëdijshëm se pabarazia gjinore vazhdon të jetë një proces i vazhdueshëm zhvillimor për Kosovën, në të gjithë sektorët e ndryshëm dhe në zonat gjeografike. Gratë dhe burrat kanë nevoja, mundësi dhe përparësi të ndryshme në

* Ky përcaktim është pa paragjykuar pozicionet rreth statusit dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 të KS të OKB-së dhe opinionin e GJND-së mbi Shpalljen e Pavarësisë së Kosovës.

1 Komisioni Evropian, Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit, Raporti 2019 për Kosovë*, në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf

2 Ambasada e Suedisë në Prishtinë, Analiza shumëdimensionale e varfërisë, Kosovë 2017, në: https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf

3 Komisioni Evropian, Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit, Raporti 2019 për Kosovë*

4 Po aty

5 Ambasada e Suedisë në Prishtinë, Analiza shumëdimensionale e varfërisë, 2017

6 Po aty

7 Farnsworth, Morina, dhe Nuhiu, "Vlerësimi gjinor, LGBTI-së dhe i personave me aftësi të kufizuara", 2018, në: https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf

përgjithësi, por edhe kur bëhet fjalë për qasjen në arsim. Këto ndryshime përkeqësohen më tej nga pabarazitë ndërthurrëse, veçanërisht me të cilat përballen pakicat etnike ose nxënësit me NVA. Prandaj, Këshilli i Evropës kërkoi një analizë gjinore të kryhej gjatë periudhës fillestare të projektit INLCUDE. Objektivi i kësaj analize do të jetë ofrimi i një ekzaminimi të situatës së grave, burrave, vajzave dhe djemve në sektorin e arsimit në Kosovë. Ngjashëm me vetë projektin, analiza do të ketë gjithashtu një fokus specifik në gratë, burrat, vajzat dhe djemtë me NVA, dhe komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë.

Synimet e metodologjisë dhe kërkimit

Kjo analizë gjinore përfshinte metoda të përziera. Fillimisht, për të krijuar një pasqyrë të normave dhe politikave ekzistuese socio-kulturore, u krye një shqyrtim i dokumentacionit të politikave dhe studimeve ekzistuese mbi barazinë gjinore në arsimin parauniversitar. Analiza e dokumentacionit përfshinte një analizë gjinore të ligjeve dhe konventave vendore dhe ndërkombëtare, në mënyrë që të vlerësohej ndjeshmëria e tyre gjinore. Studimet dhe statistikat ekzistuese u përmblodhën më pas për të ekzaminuar rolet e grave dhe burrave në sektorin e arsimit dhe për të identifikuar dhe ekzaminuar pabarazitë kryesore gjinore dhe barrierat sociale që mund të pengojnë vajzat dhe djemtë me përkatësi të ndryshme (romë, ashkali dhe egjiptianë dhe me NVA) drejt arritjes së arsimit parafillor, fillor dhe të mesëm. Më pas, u zhvilluan nëntë intervista me informatorë kryesorë me ekspertë në barazinë gjinore, qasjen në arsim, të drejtat e romëve, ashkalive dhe egjiptianëve, të drejtat e fëmijëve me NVA.[8] Ekspertët u zgjodhën qëllimisht bazuar në njohuritë, përvojën dhe informacionin e tyre të disponueshëm në temat e përmendura.[9]

Analiza parashikon të përmbushen disa qëllime të ndryshme, më të rëndësishmet nga të cilat janë:

1) Analizimi i sektorit të arsimit në Kosovë nga një perspektivë gjinore, përfshirë ligjet, politikat dhe strategjitë në fuqi;
2) Identifikimi i nevojave potencialisht të ndryshme dhe pengesat kryesore ekonomike dhe sociale ndaj qasjes së vajzave dhe djemve në arsimin parafillor, fillor dhe të mesëm;
3) Identifikimi dhe ekzaminimi i pabarazive kryesore gjinore dhe i barrierave sociale që mund të pengojnë vajzat dhe djemtë me përkatësi të ndryshme (romë, ashkali dhe egjiptianë dhe fëmijët me NVA) drejt arritjes së arsimit parafillor, fillor dhe të mesëm;
4) Të ofrohen rekomandime për Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës për të ndihmuar përpjekjet e saja drejt përfshirjes së perspektivës gjinore në politikat e saja;

8 Një listë e detajuar e personave të intervistuar mund të gjendet në Shtojcën. Dy kërkesa shtesë për intervistë u dërguan, por nuk morën përgjigje.

9 Në kohën kur po përgatitej kjo analizë gjinore, Kosova kishte qenë në bllokim relativ për shkak të pandemisë globale COVID-19. Për të mos rrezikuar të intervistuarit, të gjitha intervistat për këtë studim janë kryer në distancë, varësisht nga rrethanat e të intervistuarve. Disa janë kryer përmes telefonit, disa përmes platformës Zoom, dhe të tjera me shkrim.

Arsimi parauniversitar si shteg drejt barazisë gjinore

Sektori i arsimit, veçanërisht arsimi parauniversitar, luan një rol qendror në promovimin e barazisë gjinore në disa mënyra. Së pari, hulumtimi ka treguar një lidhje të qartë midis përmirësimit të arsimit dhe fuqizimit të grave.[10] Gratë që janë të arsimuara janë treguar më efektive në përmirësimin e mirëqenies së tyre. Në përgjithësi, ato janë më të përgatitura për qasje në shërbime, mundësi, por edhe për të vetëgjeneruar struktura dhe mundësi alternative të mbështetjes.[11] Këto efekte kanë disa arritje pozitive për gratë, përfshirë autonominë e vendimmarrjes, pjesëmarrjen publike dhe rritjen e potencialit për të fituar të ardhura, etj. [12] Së dyti, duke pasur qasje te vajzat dhe djemtë e rinj në një fazë të hershme të zhvillimit të tyre shoqëror dhe mendor, sektori i arsimit ofron një rrugë të mirë për të adresuar pabarazitë sociale në përgjithësi, veçanërisht pabarazinë gjinore. [13] Disa studime theksojnë se edukimi i fëmijërisë së hershme luan një rol qendror në formimin e stereotipave gjinorë, paragjykimeve, dhe madje edhe identitetit gjinor. [14] Paragjykimet gjinore të transmetuara përmes sistemit arsimor mund të vazhdojnë të riprodhojnë pabarazitë dhe stereotipet ekzistuese, veçanërisht përmes teksteve shkollore dhe kurrikulave.[15] Sidoqoftë, sistemi arsimor mund të luajë një rol të rëndësishëm në hedhjen poshtë të stereotipave ekzistuese, paragjykimeve dhe edukimin e liderëve të ardhshëm të cilët më pas do të krijojnë politika të ndjeshme gjinore. Integrimi i perspektivës gjinore në zhvillimin e kurrikulave dhe librave shkollorë është pra një parakusht për të pasur një shoqëri më të barabartë. Kjo është gjithashtu një kërkesë ligjore në Kosovë, sipas Nenit 21 të Ligjit 05/L-020 për Barazinë Gjinore i cili përcakton që barazia gjinore duhet të përfshihet në kurrikulat shkollore, dhe që hartimi dhe zbatimi i të gjitha materialeve shkollore duhet të përfshijë një perspektivë gjinore.[16]

10 Pande, Malhotra dhe Grown, "Ndikimi i Investimeve në Edukimin e Grave për Barazinë Gjinore, dokumenti i përgatitur për prezantim në Sesionin 3: Shkollimi, Konferenca Ndërkombëtare e Popullsisë XXV IUSSP, Ture, Francë, 2009, në: www.demoscope.ru/weekly/knigi/tours_2005/papers/iussp2005s51014.pdf

11 Grown, Gupta dhe KES për Projektin e Mijëvjeçarit të OKB-së: "Ndërmarrja e veprimit (Taking Action): Arritja e barazisë gjinore dhe fuqizimi i grave", 2012, faqe 37, në: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=dP-SRE4WCJEC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Education+and+gender+equality&ots=OpUc2wFODW&sig=TJK1vmf-OqpMS1a4R0hTSIKmKF8#v=onepage&q&f=false

12 Po aty

13 Morina dhe Farnsworth, Buxhetimi drejt një arsimimi më të mirë: Një analizë gjinore e shpenzimeve dhe shërbimeve në Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, 2015, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf

14 Jin Chi, Shtigje për barazinë gjinore përmes fëmijërisë së hershme politikë për mësimdhënës në Kinë, 2018, Fletë diskutimi, në: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED592783.pdf

15 Rae L. Blumberg, "Paragjykimi gjinor në librat shkollorë: Një pengesë e fshehur në rrugën drejt barazisë gjinore në arsim, 2008, në: https://pdfs.semanticscholar.org/d193/38b08a8aa5c6c647e9582a78c77276387478.pdf?_ga=2.146834167.1163171261.1589284959-572287538.1589284959

16 Ligji 05/L-020 për Barazinë Gjinore, Neni 21, 2015, në: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO._05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf

Konteksti më i gjerë: Barazia gjinore në Kosovë

Para se të përfshiheni në një analizë ndërthurrëse të sektorit të arsimit në Kosovë, është e rëndësishme të vlerësohet konteksti më i gjerë i barazisë gjinore (në/). Politikat ekzistuese dhe normat e pashkruara socio-kulturore mund të jenë të dëmshme për qasjen në arsim dhe për të korrur përfitimet si për nxënësit romë, ashkali dhe egjiptianë ashtu edhe për nxënësit me NVA. Ky kapitull ofron një pasqyrë të situatës së përgjithshme të barazisë gjinore në Kosovë. Ai përdor të dhënat dhe informacionet ekzistuese në mënyrë që të nxjerrë në pah pabarazitë gjinore në sektorë të tillë si aktiviteti i tregut të punës, dhuna me bazë gjinore, trashëgimia dhe të drejtat pronësore, dhe natyrisht edukimi. Për më tepër, ai analizon faktorët që kontribuojnë në këto pabarazi, përfshirë ato politike, sociale, ekonomike dhe socio-kulturore. Në përgjithësi, analiza në kapitujt më poshtë na ndihmon të kuptojmë pabarazitë e përhapura gjinore në Kosovë. Analiza fillon me një analizë gjinore të politikave të zbatueshme për sektorin e arsimit në Kosovë.

Analiza ligjore dhe politike

Ky seksion përmban një analizë gjinore të politikave vendore dhe ndërkombëtare që janë të zbatueshme për sektorin e arsimit në Kosovë. Lista bazohet kryesisht në analizën gjinore në Kosovë të kërkuar nga BE-ja, të publikuar në vitin 2018,[17] por është përshtatur për të përfshirë ndryshimet e ndodhura në vitet 2019 dhe 2020. Në përgjithësi, Kosova ka një kornizë të fortë ligjore dhe institucionale që ka të bëjë me barazinë gjinore, të drejtat e njeriut dhe mbrojtjen nga diskriminimi. Barazia gjinore është thellësisht e parashikuar në Kushtetutën e Kosovës.[18] Për më tepër, Kosova ka një ligj specifik për Barazinë Gjinore, Ligjin Nr. 05/L-020 për Barazinë[19] Gjinore me qëllim të garantimit dhe promovimit të barazisë midis burrave dhe grave në Kosovë. Ka kërkesa për përfaqësim të barabartë,[20] masa pohuese për të rritur përfaqësimin,[21] si dhe zbatimin e integrimit[22] gjinor. Ndërsa është shumë progresiv dhe me natyrë gjithëpërfshirëse, Ligji për Barazinë Gjinore ka disa mangësi dhe përballet me sfida në zbatimin e tij, më së shumti mos harmonizimi me ligjet dhe politikat[23] e tjera, mungesa e dhëmbëve të fortë dhe termet dhe konceptet e pasakta në shqip dhe serbisht.[24] Për më tepër, Ligji për Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi, ndalon rreptësisht diskriminimin direkt dhe indirekt me bazë gjinore.[25] Disa ligje dhe politika të tjera ndikojnë drejtpërdrejt në situatën e burrave dhe grave në Kosovë. Ndër të tjera, ky përfshin Ligjin Nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit[26],

17 Rrjeti i Grave të Kosovës, *Analiza Gjinore e Kosovës*, 2018, në:https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf.

18 Neni 7.2 i Kushtetutës e vendos vendosmërisht barazinë midis burrave dhe grave si një vlerë themelore e Kosovës. Më shumë në: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702

19 Ligji Nr. 05/L-020 për Barazinë Gjinore, 2015, në: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO._05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf

20 Neni 6.8 parasheh se "Përfaqësimi i barabartë gjinor në të gjitha organet legjislative, ekzekutive dhe gjyqësore dhe institucionet e tjera publike arrihet kur të sigurohet një përfaqësim minimal i pesëdhjetë për qind (50%) për secilën gjini, përfshirë organet e tyre drejtuese dhe vendim-marrëse"

21 Po aty. Neni 6.2

22 Po aty. Neni 6.1.3

23 Veçanërisht Ligjet për Zgjedhjet e Përgjithshme dhe Lokale.

24 Morina dhe Farnsworth, "Ligji i ri i Kosovës për Barazinë Gjinore: Të mirat, të këqijat, të diskutueshme, 2015, në: https://womensnetwork.org/kosovorsquos-new-law-on-gender-equality-the-good-the-bad-the-questionable/

25 Ligji Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi, 2015, në: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO._05_L-021_ON_THE_PROTECTION_FROM_DISCRIMINATION.pdf

26 Ligji Nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, 2015, në: www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L019%20a.pdf Ligji Nr. 03/L-007

Ligjin për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje,[27] Programin e Kosovës për Barazi Gjinore etj. Për më tepër, ekzistojnë mekanizma institucionale që synojnë mbrojtjen dhe promovimin e barazisë gjinore brenda nivelit qendror dhe lokal. Më e rëndësishmja, kjo përfshin Agjencinë për Barazi Gjinore (ABGJ) me bazë në Zyrën e Kryeministrit (ZKM), dhe Zyrtarët për Barazi Gjinore (ZBGJ) me bazë në të gjitha komunat dhe ministritë e Kosovës. Detyrat dhe përgjegjësitë e ABGJ-së dhe ZBGJ-së përshkruhen në Ligjin për Barazinë Gjinore. Ndër të tjera, ABGJ-ja është përgjegjëse për koordinimin, mbështetjen dhe promovimin e zbatimit të Ligjit për Barazinë Gjinore, duke propozuar ndryshime në politikat dhe legjislacionin ekzistues dhe të ri, duke bashkëpunuar me OSHC-të dhe qytetarët drejt sigurimit të barazisë gjinore në të gjithë sektorët, të sigurojë zbatimin e Buxhetimit të Përgjegjshëm Gjinor (BPGJ) dhe Integrimin Gjinor, të koordinojë punën e ZBGJ-ve dhe të hartojë Programin e Kosovës për Barazi Gjinore.[28] Nga ana tjetër, ZBGJ-të janë përgjegjës për të siguruar zbatimin e Ligjit për Barazinë Gjinore në ministritë e veta ose komunat, të sigurojnë zbatimin e BPGJ-së dhe integrimin gjinor në politikat dhe dokumentet lokale/ministrore. Një ZBGJ është gjithashtu i vendosur në Ministrinë e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASH), përgjegjësia e të cilit është të përfshijë një perspektivë gjinore në politikat e MASH-It dhe sektorin e arsimit në Kosovë. ZBGJ-të, përfshirë ZBGJ-në e MASH-It përballen me disa vështirësi, përfshirë vullnetin e pamjaftueshëm politik për t'i përfshirë ata në proceset e politikave, pavarësisht se kjo është një kërkesë ligjore.[29] Kjo minon rolin e tyre në përfshirjen e perspektivës gjinore në të gjitha politikat e MASH-It, dhe mund të çojë në politika të verbërisë gjinore. Mungesa e pushtetit ekzekutiv dhe dhënia e detyrave jashtë përgjegjësisë së tyre gjithashtu minon punën e ZBGJ-ve. [30]

Në fund të fundit, disa ligje dhe politika në lidhje me arsimin kanë gjithashtu një perspektivë gjinore. Në mënyrë specifike:

Kushtetuta garanton të drejtën për arsim themelor falas dhe që institucionet publike duhet të sigurojnë mundësi të barabarta për arsimim të të gjithëve në përputhje me aftësitë dhe nevojat e tyre.

Konventa për eliminimin e të gjitha formave të dhunës ndaj grave (KEDNG). Neni 22 i Kushtetutës ka të bëjë me zbatimin e drejtpërdrejtë dhe prioritizimin e disa marrëveshjeve dhe instrumenteve ndërkombëtare në Kosovë. Sipas Nenit 22, KEDNG përqendrohet thelbësisht në arsimimin e grave dhe vajzave si parakusht për barazinë gjinore. Konkretisht, Neni 10 thekson që të gjitha shtetet duhet të marrin masa për të siguruar të drejta të barabarta dhe për të eliminuar diskriminimin në fushën e arsimit. Më tej thuhet se vajzat, djemtë, gratë dhe burrat duhet të kenë të njëjtën qasje dhe kushte dhe mundësi për të gjitha format e arsimit, karrierës dhe udhëzimit profesional, dhe përfitimet nga bursat dhe grantet e tjera studimore.[31] Për më tepër, Rekomandimi i Përgjithshëm i KEDNG-së Nr. 3 kërkon që të gjitha shtetet të miratojnë programe informimi dhe edukimi publik që do të ndihmojnë në eliminimin e paragjykimeve dhe praktikave që pengojnë barazinë sociale të grave.[32]

Këshilli i Evropës i adreson çështjet e barazisë gjinore përmes programeve përkrahëse. Në veçanti sa i përket integrimit gjinor në arsim, ekziston Rekomandimi i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës për shtetet anëtare CM/Rec (2007)13 mbi integrimin gjinor në arsim[33], i cili ofron kornizën për aktivitetet

27 Ligji Nr. 03/L-182 për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, 2010, në: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691&langid=2

28 Ligji për Barazinë Gjinore, nenet 7,8,9,10 dhe 11

29 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore, 2018, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf

30 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore, 2018, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf

31 Zyra e OKB-së e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Dhunës ndaj Grave, Neni 10, 1981

32 Zyra e OKB-së e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, KEDNG, Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 3

33 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5287

e organizatës lidhur me këtë temë. Rekomandimi ofron sugjerime për veprime në të gjitha fushat lidhur me organizimin dhe përmbajtjen e arsimit. Luftimi i stereotipeve gjinore në arsim është poashtu njëri ndër prioritetet e strategjisë së Këshillit të Evropës për barazi gjinore 2018-2023[34]. Për më tepër, shtetet anëtare janë duke vënë masa në mënyrë që të integrojnë perspektiven barazisë gjinore në sistemin arsimor. Objektivi përfundimtar është që të integrohet perspektiva e barazisë gjinore në të gjitha aktivitetet e Këshillit të Evropës në fushën e arsimit: nga arsimi I lartë për përgatitjen e mësimdhënësve, arsimimi për qytetari demokratike dhe të drejta të njeriut, mësimi i historisë apo politikat gjuhësore.

Konventa e OKB-së për të drejtat e fëmijëve njeh të drejtën e të gjithë fëmijëve për arsimim. Kushtetuta e bën këtë Konventë të zbatueshme drejtpërdrejt në Kosovë.

Ligji për Edukimin Parashkollor parasheh pjesëmarrjen gjithëpërfshirëse të djemve dhe vajzave në edukimin parashkollor.

Ligji për Arsimin në Komunat e Kosovës e obligon MASH-in të promovojë një sistem arsimor jo-diskriminues në të cilin respektohet e drejta e secilit person për arsimim, dhe mundësitë cilësore të mësimnxënies janë në dispozicion për të gjithë.

Ligji për Arsimin Parauniversitar në Kosovë siguron pjesëmarrjen e vajzave dhe djemve në sistemin arsimor. Ai garanton qasjen në arsimin parauniversitar pa diskriminim në asnjë bazë, përfshirë seksin dhe statusin martesor, ndër të tjera. Ligji kërkon që arsimi parauniversitar të përfshijë përgatitjen e nxënësit për një jetë të përgjegjshme në frymën e barazisë gjinore. Promovimi i barazisë gjinore duhet të merret parasysh gjatë planifikimit, menaxhimit dhe dhënies së arsimit parauniversitar.

Aktiviteti i punësimit dhe tregut të punës

Treguesit e Tregut të Punës në Kosovë, TM4, 2019			
Treguesi	Gjithsej	Burra	Gra
Pjesëmarrja e fuqisë punëtore	41.4%	60.2%	22.4%
Norma e pasivitetit	58.6%	39.8%	77.6%
Norma e papunësisë	25.9%	22%	36.6%
Papunësia tek të rinjtë	49.1%	44.8%	57.6%
Rinia (15-24) JAPT[35]	34.1%	33%	35.4%

"Vajzat madje mund të braktisin shkollën për shkak të përgjegjësive të kujdesit në shtëpi, angazhimeve të hershme dhe martesave të hershme"

Zyrtari i MASH

Vijueshmëria në arsimin parauniversitar është një parakusht për pjesëmarrje të suksesshme në tregun e punës për djem dhe vajza me përkatësi të ndryshme. Sidoqoftë, pasiviteti i tregut të punës dhe papunësia janë jashtëzakonisht të larta në Kosovë. Në tremujorin e katërt të vitit 2019, norma e papunësisë në Kosovë ishte 25.9%, ndërsa norma e pasivitetit ishte 58.6%.[36] Papunësia mes të rinjve është edhe më alarmante, duke arritur në 49.1% të të gjithë të rinjve të papunë, dhe 35.4% jo në arsim, punësim ose

34 https://rm.coe.int/prems-093618-gbr-gender-equality-strategy-2023-web-a5/16808b47e1

35 Të rinj (15-24) jo në arsim, punësim ose trajnim

36 Agjencia e Statistikave të Kosovës, Anketa e Fuqisë Punëtore TM4 2019, në: https://ask.rks-gov.net/media/5365/afp-tm4-2019.pdf

trajnim. Sidoqoftë, ndërsa situata e tregut të punës është alarmante për të gjithë, gratë dhe vajzat vuajnë nga papunësia dhe pasiviteti i tregut të punës me norma më të larta se burrat.[37] Për shembull, ndërsa norma e papunësisë së burrave është 22%, 36.6% e grave janë të papuna. Ngjashëm, ndërsa 39.8% e burrave janë pasiv, përqindja e grave është jashtëzakonisht më e lartë, në 77.6%[38]. Dallime të tilla gjinore janë të dukshme në të gjithë treguesit e tregut të punës. Të dhënat tregojnë se arsyet e pasivitetit të tregut të punës ndryshojnë midis burrave dhe grave. Arsyeja kryesore se pse burrat mbeten ekonomikisht pasiv është fakti që ata po ndjekin trajnime, shkollim ose edukim. Nga ana tjetër, arsyeja kryesore se pse gratë janë pasiv janë përgjegjësitë e kujdesit në shtëpi, kryesisht kujdesi për fëmijët.[39] Këto të dhëna konfirmojnë se përgjegjësitë e pabarabarta të kujdesit kontribuojnë fuqimisht në pasivitetin e tregut të punës të grave. Kjo deklaratë përsëritet nga Studimi i parë i Shfrytëzimit të Kohës, i publikuar në Kosovë në vitin 2018. Studimi konfirmon që gratë shpenzojnë 300% më shumë kohë në aktivitete shtëpiake sesa burrat, ndërsa burrat shpenzojnë 400% më shumë kohë për punë sesa gratë.[40] Ekziston gjithashtu një ndryshim i dukshëm në lidhje me aktivitetet ekonomike në të cilat angazhohen burrat dhe gratë. Gratë janë kryesisht të angazhuara në arsim, tregti dhe shëndetësi (53.5% e të gjitha grave të punësuara), ndërsa burrat kryesisht janë të angazhuar në tregti, ndërtimtari dhe prodhim (43.8% e të gjithë burrave të punësuar).[41] Këto të dhëna dhe informacionet për punësimin tregojnë se edhe nëse marrin pjesë me sukses në arsimin parauniversitar, nxënësit do të vazhdojnë të përballen me vështirësi serioze në futjen në treg të punës.

"Ka shumë koncepte të gabuara për ato që përbëjnë "profesionet e grave" dhe "profesionet e burrave". Kjo po çon në zbërthimin sipas gjinisë në shkolla dhe orientime stereotipike në karrierë që kufizojnë zgjedhjet e karrierës së djemve dhe vajzave"

Ekspert për arsim parauniversitar

Dhuna me bazë gjinore

Dhuna me bazë gjinore (DHBGJ) mbetet një nga shkeljet më të zakonshme të të drejtave të njeriut në Kosovë. Sidoqoftë, të gjitha format e DHBGJ-ve mbeten shumë të nënraportuara. Ndërsa vetëm 1269 raste janë raportuar në Policinë e Kosovës në vitin 2017, anketat anonime me burra dhe gra tregojnë se norma aktuale e incidencës është deri në 68% për gratë dhe 56% për burrat.42 Në një shënim më pozitiv, të dhënat e fundit tregojnë se dy vitet e fundit kanë shënuar një rritje të normave të raportimit të dhunës në familje. Në total, në vitin 2018 janë raportuar 1533 raste, duke shënuar një rritje prej 20.8% nga viti

Grafiku 1. Rastet e Dhunës në Familje të Raportuara në Policinë e Kosovës 2009 - 2018

37 Po aty

38 Po aty.

39 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës,

40 Korporata e Sfidave të Mijëvjeçarit, Studimi i Fuqisë Punëtore të Kosovës dhe Studimi i Shfrytëzimit të Kohës, Faqe 18, 2018, në: https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2018/11/MCC-Kosovo-Labor-Force-and-Time-Use-Study-Final-Research-Report-1.pdf

41 Agjencia e Statistikave të Kosovës, Anketa e Fuqisë Punëtore TM4 2019

42 Rrjeti i Grave të Kosovës, Mjaft më me arsyetime, faqe 78, 2015. Analizë e qëndrimeve, incidencës dhe reagimeve institucionale ndaj dhunës në familje në Kosovë, 2015, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf

2017, duke shënuar një rritje të tillë për herë të parë në 10 vitet e fundit.43 Kjo rritje kryesisht buron nga politika koordinuese më koherente midis institucioneve përkatëse, policisë më të trajnuar, prokurorëve dhe gjyqtarëve, dhe presionit dhe avokimit nga OSHC-të dhe aktivistët e të drejtave të grave.44 Sidoqoftë, përkundër një përmirësimi të situatës, disa probleme vazhdojnë në lidhje me reagimin institucional ndaj dhunës në familje. Perceptimet e përhapura për dhunën në familje janë një çështje private që nuk duhet të raportohet në polici mbeten të larta. Një anketë e fundit tregon se 48% e grave në Kosovë besojnë se "dhuna në familje është çështje private dhe duhet të trajtohet brenda familjes".45 Kjo është veçanërisht alarmante pasi që vetëm 14% e grave në të gjithë BE-në besojnë të njëjtën gjë.46 Probleme të tjera përfshijnë tendencat institucionale drejt pajtimit, fajësimit të viktimave, mungesë e sallave të veçanta të intervistimit për viktimat e dhunës në familje, etj.47 Institucionet arsimore kanë një rol të rëndësishëm për mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna në familje. Sipas Procedurave Standarde të Operimit kundër Dhunës në Familje (PSO), institucionet arsimore parauniversitare janë në kontakt të ngushtë me fëmijët dhe janë në një pozitë shumë të mirë për të identifikuar rastet e dhunës në familje.48 Roli i tyre qëndron në njoftimin e akterëve të tjerë (përfshirë policinë dhe një organ kujdestarie) kur ata dyshojnë se një fëmijë po përjeton dhunë në familje.49 Sidoqoftë, është vërejtur se shumë mësimdhënës parauniversitarë nuk janë të vetëdijshëm për përgjegjësitë e tyre sipas PSO-ve, të cilat mund të kontribuojnë në mungesën e mbrojtjes për fëmijët me përkatësi të ndryshme.50 Mungesa e raportimit nga mësimdhënësit gjithashtu është vënë në dyshim për shkak të vetë mësimdhënësve që dhunojnë fizikisht nxënësit e tyre.51 Dhuna seksuale gjithashtu vazhdon të jetë e përhapur por ende e pa raportuar. Ndërsa ka një mungesë të dhënash të incidencës në lidhje me dhunën seksuale, raportet e policisë tregojnë se më pak se 30 raste të përdhunimit dhe përpjekjes për përdhunim po raportohen çdo vit.[52] Hulumtuesit dhe aktivistët njëzëri pajtohen që dhuna seksuale nënraportohet shumë në Kosovë.[53] Disa faktorë kontribuojnë në këtë, përfshirë fajësimin e përhapur të viktimave në institucione, stigmatizimin shoqëror të viktimave shoqërore dhe

"Është shumë e vështirë që një mësimdhënës që i dhunon fizikisht vetë nxënësit e vet të raportojë autoritetet për dhunën e dyshuar në familje"

Ekspert për arsim parauniversitar

"Mekanizmat për raportimin e dhunës seksuale ekzistojnë. Por, ne vazhdojmë të shohim që jo i gjithë personeli arsimor i ka të gjitha informacionet mbi këta mekanizma dhe procedura. Ne kemi nevojë për trajnim të vazhdueshëm dhe ndërgjegjësim mbi këtë temë"

Zyrtari i MASH-it

43 Donjeta Morina për ERAC (Koalicioni "Të drejtat e barabarta për të gjithë"), "Dhuna me bazë gjinore në Kosovë: Shqyrtim kritik i reagimit të policisë, dhjetor 2019, në: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf

44 Po aty.

45 Misioni i OSBE-së në Kosovë, Hulumtimi mbi mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë, https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?download=true

46 Po aty.

47 Për më shumë shih Qosaj-Mustafa dhe Morina, "Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore: Përfundimi i mosndëshkimit të autorëve të krimit, 2018, në: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/accessing_justice_for_victims_of_gender_based_violence_in_kosovo_eng.pdf

48 Agjencia për Barazi Gjinore Procedurat Standarde të Operimit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje në Kosovë, faqe 20, 2013, në: https://www.psh-ks.net/repository/docs/Procedurat_Standarde_te_Veprimit_per_Mbrojtje_nga_Dhuna_ne_Familje.pdf

49 Po aty.

50 Rrjeti i Grave të Kosovës, Mjaft më me arsyetime, faqe 78, 2015.

51 Intervistë me ekspertin e arsimit parauniversitar, kryer në prill 2020.

52 Donjeta Morina për ERAC (Koalicioni "Të drejtat e barabarta për të gjithë"), "Dhuna me bazë gjinore në Kosovë: Shqyrtim kritik i reagimit të policisë, dhjetor 2019, në: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf

53 Po aty.

mungesën e besimit në institucionet gjyqësore.[54] MASH ka ndërmarrë disa hapa drejt mundësimit të institucioneve arsimore për të raportuar raste të dhunës seksuale.[55] Ndër të tjera, kjo përfshin trajnime për ngritjen e kapaciteteve dhe ndërgjegjësimit, si dhe hartimin e rregulloreve ndërinstitucionale. Kjo përfshin rregulloren për parandalimin e dhunës në arsimin parauniversitar, e cila gjithashtu përfshin përkufizime dhe procedura në lidhje me dhunën seksuale.[56]

Që nga shtatori 2020, Konventa e Këshillit të Evropës mbi parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit) aplikohet drejt për së drejti përmes Kushtetutës së Kosovës. Konventa është traktati më i lartë ndërkombëtar që trajton këtë shkelje serioze të të drejtave të njeriut dhe zbatueshmëria e saj në Kosovë është një hap i rëndësishëm drejt ofrimit të mbrojtjes institucionale për viktimat e dhunës me bazë gjinore dhe dhunës në familje.

Trashëgimia dhe të drejtat e pronës

Gratë në Kosovë vazhdojnë të jenë të pabarabarta me burrat për sa i përket pronësisë, si personale ashtu edhe tregtare. Në vitin 2017, vetëm 17% e të gjitha pronave në Kosovë ishin në pronësi të grave.[57] Kjo është një përqindje tepër e ulët, edhe kur merret parasysh se kjo në të vërtetë shënon një rritje nga viti 2016, kur gratë zotëronin vetëm 14% të të gjitha pronave. Hulumtimet tregojnë se shumë qytetarë ende besojnë se gratë nuk duhet të trashëgojnë pronë nga familjet e tyre të lindjes. Një total prej 35% e të anketuarve të një studimi besuan se gratë nuk duhet të trashëgojnë pronë, përfshirë 38% të grave dhe 44.6% të burrave.[58] Pronësia tregtare është gjithashtu një problem për gratë në Kosovë. Të dhënat nga viti 2017 tregojnë se gratë zotërojnë vetëm 13% të ndërmarrjeve në Kosovë dhe se ndërmarrjet e drejtuara nga gratë marrin vetëm 17% të subvencioneve nga Agjencia për Investime dhe Përkrahjen e Ndërmarrjeve në Kosovë. [59] Për më tepër, vetëm 15% e grave pronare të bizneseve kanë përdorur më parë kredi bankash për biznese në Kosovë.[60] Ky problem përkeqësohet më tej nga pronësia e ulët e grave në pronë, gjë që e bën më të vështirë marrjen e kredive bankare. Kjo mungesë e pronësisë tregtare është e dukshme edhe në sektorin e bujqësisë, ku gratë zënë vetëm 4.9% të të gjithë pronarëve të tokave bujqësore.[61]

54 Qosaj-Mustafa dhe Morina, "Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore: Përfundimi i mosndëshkimit të autorëve të krimit,

55 Intervistë me zyrtarin e MASH, prill 2020.

56 Qeveria e Kosovës, Rregullorja Nr. 21/2013 për Protokollin për Parandalimin dhe Referimin e Dhunës në Institucionet e Arsimit Para-universitar, 2013, në: kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_QRK-_NR__21_2013_PER_PROTOKOLLIN_PER_PARANDALIMIN_DHE_REFERIM....pdf

57 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës, faqe 16, 2018

58 Programi i të Drejtave Pronësore (PRP), Studimi bazë në nivelin nacional mbi të drejtat pronësore në Kosovë, 2015, në: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/1.%20National%20Baseline%20Survey%20for%20Property%20Rights%20in%20Kosovo.pdf

59 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza gjinore, faqe 41, 2018

60 Po aty.

61 Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat, Gra të forta dhe me vizion - Gratë rurale në Kosovë krijojnë vende pune dhe jetesë më të mirë, 2019, në: https://ppse-kosovo.org/women-of-resilience-and-vision-rural-women-in-kosovo-creating-jobs-and-better-lives-/

Analiza gjinore e arsimit parauniversitar

Analiza gjinore e nxënësve në arsimin parauniversitar

Tabela 1. Të dhënat e zbërthyera sipas gjinisë për arsimin parauniversitar			
Niveli shkollor	Djem	Vajza	Gjithsej
Parashkollor (0<5)	53.8%	46.2%	4117
Parafillor (5-6)	51.8%	48.1%	22.051
Fillor dhe i mesëm i ulët	51.4%	48.6%	235.161
I mesëm i lartë	50.8%	49.2%	81.041

Sipas Regjistrimit të Popullsisë më të fundit të bërë në Kosovë në vitin 2011, 1.739.825 qytetarë banojnë në Kosovë, 50.34% e të cilëve janë burra dhe 49.65% gra.[62] Ky ndryshim është i ngjashëm në të gjitha grupmoshat, përfshirë grupmoshat e nxënësve të arsimit parauniversitar. Në përgjithësi, vajzat dhe djemtë janë relativisht proporcionalisht të përfaqësuar në arsimin parauniversitar. Në vitin shkollor 2018-2019, 51.3% e të gjithë nxënësve ishin djem, dhe 48.6% ishin vajza.[63] Megjithatë ekzistojnë disa dallime sipas nivelit të arsimimit. Vajzat janë të nënpërfaqësuara në edukimin parashkollor në tërë Kosovën, me vetëm 46.2% të nxënësve parashkollorë duke qenë vajza. (Tabela 1).[64] Ky nënpërfaqësim i vajzave në edukimin parashkollor mund t'i atribuohet disa faktorëve, duke përfshirë institucione të pamjaftueshme të përballueshme parashkollore, të kuptuarit e dobët të rëndësisë së qëndrimeve gjinore parashkollore dhe stereotipe,[65] etj. Sidoqoftë, ekzistojnë dallime ndërmjet komunave me disa komuna që kanë një numër pothuajse të barabartë të vajzave dhe djemve në edukimin parashkollor (Komuna e Fushë Kosovës me 69 djem dhe 62 vajza), disa kanë më shumë vajza sesa djem (komuna e Pejës me 98 djem dhe 109 vajza); dhe shumica kanë një numër shumë më të madh të djemve sesa vajzave (për shembull, Komuna e Vushtrrisë me 70 djem dhe 29 vajza që vijojnë edukimin parashkollor).[66] Nga ana tjetër, kur bëhet fjalë për arsimin parafillor, vajzat dhe djemtë përfaqësohen mjaft proporcionalisht (Shih Tabelën 1). Vajzat dhe djemtë gjithashtu përfaqësohen

"Me klasa të mbipopulluara dhe me pak institucione parashkollore të përballueshme, familjet (veçanërisht familjet e varfra) shpesh ballafaqohen me vendimin se cilin fëmijë ta dërgojë në parashkollor. Për shkak të stereotipeve gjinore ata më shpesh zgjedhin djemtë e tyre"

Ekspert për arsim parauniversitar

"Mungesa e orientimit cilësor në karrierë ka bërë që nxënësit të marrin vendime për karrierë bazuar në stereotipe gjinore"

Ekspert për arsim parauniversitar

62 Agjencia e Statistikave të Kosovës, Platforma ASKData, "Popullsia sipas Gjinisë në Kosovë, 2011", në: https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/px-web/en/askdata/askdata__09%20Population__Population%20Structure/Population%20by%20sex%20and%20years%201921-2011%20in%20Kosovo.px/table/tableViewLayout1/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d

63 Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, "Statistikat e Arsimit në Kosovë", 2018-2019, në: https://masht.rks-gov.net/uploads/2019/08/education-statistics-2018-2019.pdf

64 Po aty.

65 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës, 2018 dhe Intervista me ekspertin e arsimit parauniversitar, prill 2020.

66 Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, "Statistikat e Arsimit në Kosovë", 2018-2019,

proporcionalisht në arsimin fillor, të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë. Sidoqoftë, përderisa përfaqësimi i përgjithshëm i vajzave dhe djemve është proporcional në arsimin e mesëm të lartë, ai ndryshon në mënyrë thelbësore kur analizohet siç zbërthehet sipas llojit të institucionit (Grafiku 1.).[67] Vajzat janë kryesisht të nënpërfaqësuara në shkollat profesionale (41%) dhe djemtë janë të nënpërfaqësuar në gjimnaze (41.6%). Ky ndryshim i madh mund t'i atribuohet disa faktorëve, duke përfshirë suksesin më të lartë akademik të vajzave në arsimin fillor dhe të mesëm të lartë, mungesën e orientimit[68] institucional në karrierë, por edhe stereotipet gjinore të përhapura dhe rolet tradicionale gjinore.[69] Vajzat shpesh mund të besojnë se nuk janë të përshtatshme për profesione të caktuara dhe vetëm përpiqen të regjistrohen në gjimnaze.[70] Në fakt, provat globale sugjerojnë se tregjet e punës janë thellësisht të zbërthyera sipas gjinisë.[71] Hulumtimet e fundit në Kosovë kanë zbuluar se zgjedhjet arsimore në të vërtetë bëhen bazuar në pikëpamjet stereotipike mbi atë që përbën profesione më të përshtatshme për gratë kundrejt atyre për burra.[72] Vajzat kanë preferuar profesione të tilla si psikologjia, edukimi dhe mjekësia që kërkojnë më pak shkathtësi matematikore (pavarësisht se kanë nota më të mira në të gjitha lëndët) dhe kanë të bëjnë me "ndihmën ndaj të tjerëve". Djemtë, nga ana tjetër, kanë preferuar profesione që perceptohen se kërkojnë më shumë tipare "mashkullore" si bujqësia, shkencat kompjuterike dhe edukata fizike.[73] Mungesa e përgjithshme e një studimi të thelluar për ato profesione që do të na duhen në të ardhmen po sjell dëm serioz në orientimin në karrierë si për vajzat ashtu edhe për djemtë.[74]

Grafiku 1. Arsimi i mesëm i lartë sipas llojit të institucionit

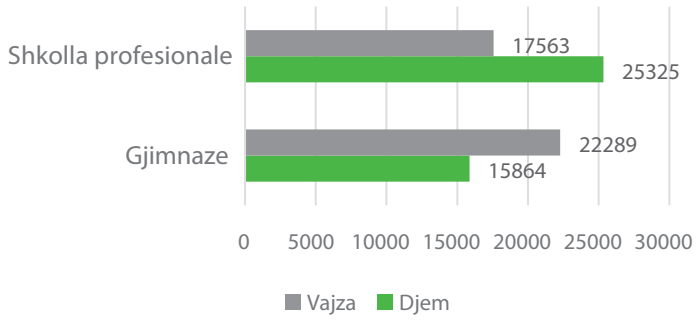

Një analizë e ndjeshme gjinore e asaj se çfarë karrierash/profesionesh do të nevojiten në të ardhmen mund të ndihmojë në hartimin e planeve të orientimit në karrierë për nxënësit dhe të minimizojë stereotipet gjinore në përzgjedhjen e karrierës.

Normat e braktisjes në arsimin parauniversitar

Të dhënat e zbërthyera sipas gjinisë për norma të braktisjes së shkollës nuk janë rregullisht dhe publikisht të disponueshme nga MASH. Këto të dhëna duhet të kërkohen manualisht nga stafi i MASH, gjë që çon në nivele më të ulëta të transparencës. Normat e braktisjes për nxënësit në shkollën fillore dhe të mesme të ulët janë mjaft e ulëta. Për shembull, në vitin akademik 2017/2018 vetëm 0.09% e nxënësve kishin braktisur, dhe vetëm 0.07% e nxënësve kishin braktisur në vitin akademik 2018/2019.[75]

67 Po aty.

68 Intervista me ekspertin e arsimit parauniversitar, zyrtarët e MASH-t dhe OSHC-të që punojnë me fëmijë të cenueshëm

69 Po aty. Shih: Shelley Correll, Gjinia dhe Procesi i Zgjedhjes së Karrierës: Roli i Vetë-vlerësimeve, 2001, Chicago Journals, në: Https://sociology.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj9501/f/publications/gender_and_the_career_choice_process-_the_role_of_biased_self-assessments.pdf dhe Qendra për Gjininë në Organizata, Dreaming Big: Çfarë ka gjinia të bëjë me të? Ndikimi i stereotipeve gjinore në aspiratat e karrierës së shkollarëve të arsimit të mesëm, 2012, në: https://www.simmons.edu/sites/default/files/2019-03/Insights%2035.pdf

70 Intervistë me ekspertin e arsimit parauniversitar

71 Komisioni Evropian, "Një metodë e re për të kuptuar ndarjen gjinore në profesione në tregjet evropiane të punës, 2015, në: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f6938c9-86ac-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-en

72 Qendra për Studime Sociale dhe Zhvillim të Qëndrueshëm, Stereotipet Gjinore dhe Zgjedhjet në Karrierë në Kosovë, 2019, në: helvetas-ks.org/eye/file/repository/LEAP_projekti_eng_print_v1_3_.pdf

73 Po aty.

74 Po aty.

75 Të dhënat e paraqitura nga MASH për qëllimet e këtij studimi, prill 2020.

Sidoqoftë, në përgjithësi, më shumë djem sesa vajza e braktisin shkollën fillore dhe të mesme të ulët në Kosovë. Në vitin 2018. 57.9% e të gjithë nxënësve që braktisën ishin djem, dhe në vitin 2019 63.5% e të gjithë nxënësve që braktisën ishin djem. Shkolla e mesme e lartë sheh nivele shumë më të larta të braktisjes. Për shembull, në vitin akademik 2018/2019, një pjesë shumë më e lartë e djemve braktisin shkollimin e detyrueshëm. Që nga viti akademik 2013/2014, mbi 70% e të gjithë nxënësve që kanë braktisur çdo vit arsimin e mesëm të lartë kanë qenë djem. Diferenca midis djemve dhe vajzave po rritet çdo vit me një diferencë gjithnjë e më të lartë të shënuar në vitin akademik 2018/2019 ku 78.7% e të gjithë nxënësve që braktisën ishin djem. Provat nga e gjithë bota tregojnë se arsyet e braktisjes ndryshojnë midis djemve në krahasim me vajzat.[76] Në disa vende, vajzat janë vërejtur të braktisin shkollën për shkak të aktiviteteve pa pagesë të kujdesit dhe punëve të shtëpisë.[77] Djemtë, nga ana tjetër, janë vërejtur të braktisin për shkak të stereotipit gjinor ndaj djemve në mjediset e performancës dhe synimit për punë.[78] Fatkeqësisht, asnjë analizë e tillë nuk është kryer në Kosovë, por hulumtimet e mëparshme kanë spekuluar se vajzat dhe djemtë mund të braktisin shkollimin e detyrueshëm për arsye të ndryshme.[79] Duke u bazuar në përvojën e tyre si ekspertë dhe praktikues, të intervistuarit theksuan se kjo është e vërtetë edhe në Kosovë. Të rinjtë mund të braktisin shkollën në norma më të larta për arsye ekonomike dhe financiare, përfshirë kërkimin e punës.[80] Nga ana tjetër, të rejat mund të braktisin shkollën për shkak të çështjeve që lidhen me mentalitetin, si dhe të fejesave ose martesave të hershme.[81] Megjithatë, kjo bazohet në përvojën dhe ekspertizën e ekspertëve dhe praktikuesve. Hulumtimi i mëtutjeshëm sasior dhe cilësor është thelbësor për të ekzaminuar arsyet potencialisht të ndryshme se pse vajzat dhe djemtë e braktisin shkollën dhe për të hartuar politika parandaluese, të ndjeshme ndaj gjinisë.

Grafiku 2. Normat e braktisjes së shkollës fillore dhe të mesme të ulët 2012/2013-2018/2019

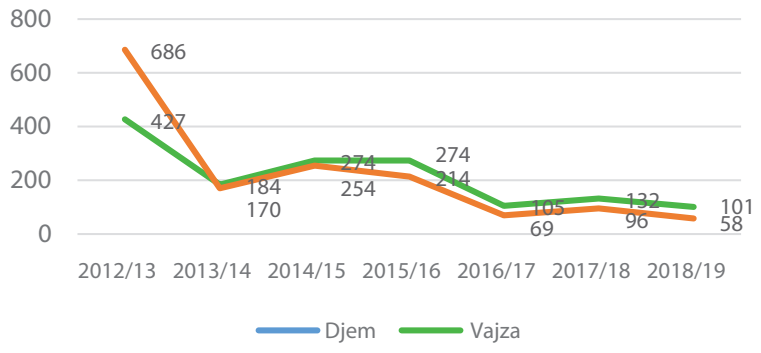

Grafiku 3. Normat e braktisjes së arsimit të mesëm të lartë 2012/2013 - 2018-2019

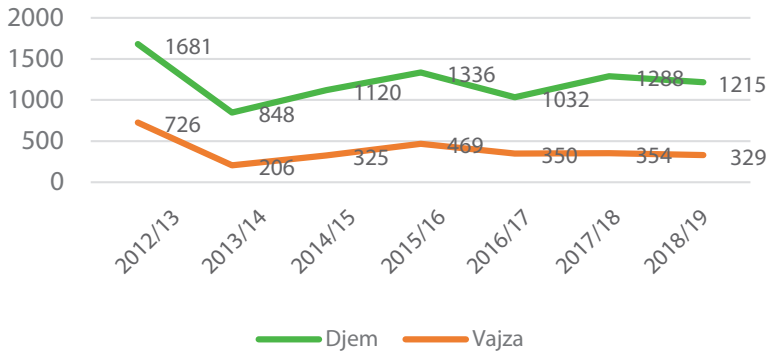

76 Ingvild Almas Alexander et al. Çfarë shpjegon hendeku gjinor në normë të lartë i braktisjes së shkollës? Provat eksperimentale dhe administrative, 2015, dhe Victor Lavy, A i zvogëlojnë stereotipet gjinore arritjet e kapitalit njerëzor të vajzave apo djemve? Dështmi nga një eksperiment natyror, Revista e Ekonomisë Publike, 2008, në: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272708000418

77 Shih për shembull Jennifer Rothchild, "Edukimi i Krijuesve të Problemeve Gjinore dhe Fuqizimi në Nepal", faqe 92, 2007, Raporti i shtypur dhe kollokuiumi kombëtar, "Trajnimi për shkathtësi profesionale dhe jetësore të vajzave adoleshente jashtë shkollës në grupmoshën 15-18, 2015, https://ncpcr.gov.in/showfile.php?lang=1&level=1&&sublinkid=1357&lid=1558, dhe SIDA, Perspektivat gjinore mbi shkaqet dhe efektet e braktisjes së shkollës, 2016, në: www.ungei.org/Final_Paper_on_Gender_perspectives_C2.pdf

78 Shih Victor Lavy, A i zvogëlojnë stereotipet gjinore arritjet e kapitalit njerëzor të vajzave apo djemve? Dështmi nga një eksperiment natyror, Revista e Ekonomisë Publike, 2008, dhe Alabdulrazaq et al, Përcaktuesit e braktisjes së shkollës së mesme midis djemve në provincën Riyadh të Arabisë Saudite, 2019,

79 Morina dhe Farnsworth, Buxhetimi drejt një arsimimi më të mirë, 2015

80 Intervistë me zyrtarin e MASH dhe ekspertin e arsimit parauniversitar, prill 2020

81 Po aty.

Analiza gjinore e mësimdhënësve në arsimin parauniversitar

Tabela 2. Mësimdhënësit në arsimin parauniversitar, 2018-2019								
Parashkollor			Para-fillor, fillor dhe të mesme të ulët			I mesëm i lartë		
Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej
0	100%	548	42.5%	57.5%	17.404	58.5%	41.5%	5.261

Burrat janë të nënpërfaqësuar si mësimdhënës në nivele më të ulëta të arsimit, ndërsa gratë janë të nënpërfaqësuara në nivele më të larta të arsimit. Gjatë vitit akademik 2018-2019, por edhe viteve të mëparshme, sa më i lartë të jetë niveli i arsimit, aq më e ulët është përqindja e grave mësimdhënëse. Konkretisht, në 2018-2019, 100% e të gjithë mësimdhënësve në edukimin parashkollor ishin gra, 57.5% e të gjithë mësimdhënësve në arsimin parafillor, fillor dhe të mesëm të ulët ishin gra, dhe 41.5% e mësimdhënësve në shkollën e mesme të lartë ishin gra.[82]

Siç u përmend më lart, zgjedhjet arsimore në Kosovë bëhen bazuar në pikëpamjet stereotipike gjinore.[83] Kjo përfshin vajzat që zgjedhin profesione të lidhura në mënyrë stereotipike "tipare femërore" dhe të orientuara drejt "ndihmës ndaj të tjerëve"[84], me djemtë që zgjedhin profesione në mënyrë stereotipike "mashkullore" siç përshkruhet më sipër.[85] Këto stereotipa janë një faktor i madh se pse disa burra studiojnë edukim dhe janë të përfshirë si edukatorë. Këto stereotipa mund t'i pengojnë burrat nga studimi i mësimdhënies parauniversitare në radhë të parë, si dhe nga hyrja në profesion.[86] Sidoqoftë, kjo paraqet një problem serioz, pasi vazhdon të forcojë perceptimin tradicional të asaj që përbën profesione të përshtatshme për burrat (profesor, mësimdhënës të shkollës së mesme të lartë), dhe për një grua (kujdestare, mësimdhënie të edukimit parashkollor).[87]

Tabela 3. Stafi Administrativ dhe Mbështetës, 2018-2019								
Staf administrativ								
Parashkollor			Fillor dhe i mesëm i ulët			I mesëm i lartë		
Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej
17%	83%	100	72.48%	27.51%	1225	76%	24%	350
Staf mbështetës								
Parashkollor			Fillor dhe i mesëm i ulët			I mesëm i lartë		
Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej
36.9%	63.1%	206	88.4%	11.6%	2467	86.9%	13.1%	521

82 Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, "Statistikat e Arsimit në Kosovë", 2018-2019,

83 Qendra për Studime Sociale dhe Zhvillim të Qëndrueshëm, Stereotipet Gjinore dhe Zgjedhjet në Karrierë në Kosovë, 2019,

84 Po aty.

85 Po aty.

86 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës, 2018

87 Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës, 2018 dhe Intervista me ekspertin e arsimit parauniversitar, prill 2020

Gratë vazhdojnë të jenë të nënpërfaqësuara si staf administrativ dhe mbështetës në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar, përveç edukimit parashkollor. Ndërsa gratë përbëjnë 83% të stafit administrativ parashkollor, ato përbëjnë 28.5% të stafit administrativ fillor dhe të mesëm të ulët, dhe 24% të stafit administrativ të mesëm të lartë. Ngjashëm, ato përbëjnë 63.1% të stafit mbështetës parashkollor, krahasuar me vetëm 11.6% të stafit mbështetës fillor dhe të mesëm të ulët, dhe 13.1% të stafit mbështetës të mesëm të lartë.[88]

Analiza gjinore e sektorit të arsimit: Nevojat e Veçanta Arsimore

Siç theksohet më lart, personat me nevoja të veçanta gjithashtu përbëjnë një grup shumë të cenueshëm që përballet me disa pabarazi ndërthurrëse. Shumë persona me nevoja të veçanta kryesisht mbështeten në familjen e tyre për ndihmë ditore dhe mbështetje financiare.[89] Të dhënat konfirmojnë se rreth 33% e grave me nevoja të veçanta dhe 23% e burrave nuk janë regjistruar kurrë në shkollë.[90] Për ata fëmijë që vijojnë arsimin, infrastruktura e pamjaftueshme, mungesa e asistentëve personal dhe mungesa e materialit të duhur mësimor vazhdojnë të minojnë pjesëmarrjen e tyre të suksesshme në arsim.[91] Fëmijët me NVA vazhdojnë të përballen me stigmatizim dhe paragjykim nga bashkëmoshatarët e tyre për shkak të nevojave të tyre.[92]

"Stigmatizimi i personave me NVA është i përhapur në Kosovë. Djemtë dhe vajzat me NVA vazhdojnë të përballen me stigmatizim dhe paragjykim nga bashkëmoshatarët e tyre"

OSHC-të që punojnë me persona me nevoja të veçanta

Tabela 4. Personat me nevoja të veçanta që jetojnë në Kosovë, sipas llojit të aftësisë së kufizuar

Lloji i aftësive të kufizuara	Shurdhësia ose dëmtimi i rëndë i dëgjimit	Verbësia ose dëmtimi i rëndë i shikimit	Paaftësia themelore fizike	Paaftësia në mësimnxënie ose intelektuale	Vështirësia e gjatë psikologjike ose emocionale	Tjetër
Gjithsej	9935	9435	31567	5607	8133	28611
Burra	53%	49%	46%	47%	52%	42%
Gra	47%	51%	54%	53%	48%	58%

Të dhënat e regjistrimit të popullsisë tregojnë se në përgjithësi, ka më shumë gra dhe vajza me nevoja të veçanta që jetojnë në Kosovë. Nga 93.288 persona me nevoja të veçanta, 55.3% ishin gra dhe 46.5% ishin burra. Kishte ndryshime sipas llojit të nevojës së veçantë, me më shumë burra që kishin shurdhim ose dëmtim të rëndë të dëgjimit dhe një vështirësi e gjatë psikologjike ose emocionale në krahasim me gratë. Sidoqoftë, më shumë gra kishin verbëri ose dëmtim të rëndë të shikimit, paaftësi themelore fizike, paaftësi në mësimnxënie ose intelektuale, dhe të tjera (Shih tabelën 4).

88 Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, "Statistikat e Arsimit në Kosovë", 2018-2019,

89 Ambasada e Suedisë në Prishtinë, Analiza shumëdimensionale e varfërisë, 2017

90 Po aty

91 Farnsworth, Morina, dhe Nuhiu, "Vlerësimi gjinor, LGBTI-së dhe i personave me aftësi të kufizuara", 2018, në: https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf

92 Kështilli Rinor Kosovar, "Mos Supozo Nevojat e Mia" - Mos supozoni nevojat e mia, fotokopje, aktualisht vetëm në gjuhën shqipe, 2018, Intervista me ekspertin e arsimit parauniversitar dhe intervistë me OSHC-të që punojnë me persona me nevoja të veçanta, prill 2020

Nxënësit e nivelit parafillor, fillor, të mesëm

Kosova ka dy shkolla të veçanta dhe pesë qendra burimore për fëmijët me NVA.[93] Gjatë vitit akademik 2018/2019, gjithsej 365 nxënës vijuan qendrat burimore dhe shkollat e veçanta, 59% e të cilëve ishin djem dhe 41% e të cilëve ishin vajza. Në fakt, të dhënat tregojnë qartë se vajzat me NVA janë shumë të nënpërfaqësuara në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar. Kjo bëhet edhe më alarmante kur kemi parasysh se të dhënat e regjistrimit të popullsisë tregojnë se në përgjithësi ka më shumë gra dhe vajza me nevoja të veçanta në Kosovë. Arsyet për këtë nënpërfaqësim mbeten të paqarta, por është vlerësuar që familjet mund të vendosin t'i dërgojnë djemtë e tyre me nevoja të veçanta në shkollë kur përballen me burime të kufizuara, në krahasim me vajzat e tyre.[94] Djemtë dhe vajzat me NVA përballen me disa vështirësi gjatë vijimit të arsimit, duke përfshirë mungesën e asistentëve personalë, klasat e mbipopulluara, mungesën e infrastrukturës fizike për nxënësit, mungesën e materialeve për fëmijët me paaftësi në dëgjim dhe shikim.[95] Të dhënat nga e gjithë bota tregojnë se vajzat me aftësi të kufizuara përballen me diskriminim të dyfishtë në të gjitha fushat e lartpërmendura. [96] Deri më tani nuk ekziston një analizë e thellë gjinore e nxënësve me NVA në Kosovë.

Grafiku. 4 nxënës në Qendrat Burimore/shkollat e veçanta

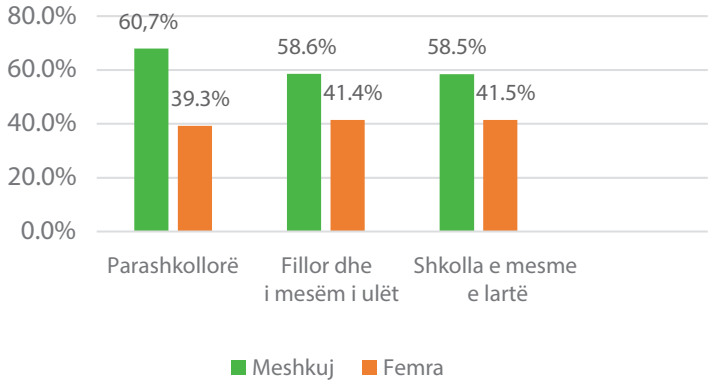

"Për shkak të stereotipeve të përgjithshme gjinore, vajzat me NVA përballen me diskriminim të dyfishtë nga familjet e tyre, përfshirë edhe qasjen në arsim. Fatkeqësisht deri më tani nuk ka pasur analiza të thella mbi këtë temë"

OSHC-të që punojnë me persona me nevoja të veçanta

Menaxhimi, rolet ekzekutive, profilet e mësimdhënies dhe rolet administrative

Tabela 5. Të dhëna e zbërthyera sipas gjinisë për stafin në qendrat burimore dhe shkollat e veçanta

Gjinia	Drejtorë	Administratori Stafi	Mësimdhënës	Stafi teknik
Gra	4	1	119	21
Burra	3	3	24	28
Gjithsej	7	4	143	49

93 Intervistë me disa zyrtarë të MASH

94 Intervista me zyrtarë të MASH, intervistë me OSHC-të që punojnë me persona me nevoja të veçanta, dhe Farnsworth, Morina dhe Nuhiu, "Vlerësimi gjinor, LGBTI-së dhe i personave me aftësi të kufizuara", 2018, në: https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIP-WD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf

95 Po aty

96 Harilyn Rousso, Arsimim për të gjithë: Një perspektivë gjinore dhe e aftësive të kufizuar, 2003, në: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146931

Nga shtatë shkollat që punojnë me fëmijë me NVA, katër shkolla kanë gra drejtore dhe tre kanë burra drejtorë.[97] Burrat janë të nënpërfaqësuar si mësimdhënës në qendrat burimore dhe shkollat e veçanta. Burrat mund të jenë të nënpërfaqësuar për shkak të faktit se rolet tradicionale gjinore, sipas të cilave gratë janë kujdestare kryesore të anëtarëve të familjes, kanë kaluar edhe në sektorin e arsimit.[98] Hulumtimi i përgjithshëm mbi ndikimin e stereotipeve gjinore në arsim në Kosovë ka vlerësuar se për shkak të stereotipeve gjinore, vajzat kanë tendencë të kërkojnë profesione në lidhje me "ndihmën ndaj të tjerëve" shumë më tepër sesa djemtë.[99] Këto vendime stereotipike të karrierës kanë një ndikim në tregun e përgjithshëm të punës në Kosovë, përfshirë arsimin, dhe shpjegojnë mospërputhjet e mëdha midis burrave dhe grave si mësimdhënësit në qendrat burimore dhe shkollat e veçanta.

Analiza gjinore e sektorit të arsimit: Komunitetet Romë, Ashkali dhe Egjiptianë

Kosova është e banuar nga disa etni të ndryshme, përfshirë shqiptarët, serbët, turqit, boshnjakët, romët, ashkalinjtë, egjiptianët, goranët, kroatët dhe të tjerët. Për qëllimet e këtij studimi ne po përqendrohemi vetëm te komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë. Të dhënat e regjistrimit të popullsisë tregojnë se 0.51% e popullsisë së Kosovës janë romë (0.25 burra dhe 0.25 gra), 0.89% janë ashkali (përfshirë 0.45 burra dhe 0.44 gra), dhe 0.66% janë egjiptianë (përfshirë 0.33% burra dhe 0.33% gra). [100]

Tabela 6. Komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë në Kosovë, zbërthyer sipas gjinisë.[2]

Rom			Ashkali			Egjiptian		
Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra	Gjithsej	Burra	Gra
0.50%	0.25%	0.25%	0.89%	0.45%	0.44%	0.66%	0.33%	0.33%

Siç është paraqitur më lart, situata në lidhje me qasjen në arsim mbetet veçanërisht e rëndë për komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë në Kosovë, të cilët vazhdojnë të përballen me diskriminim dhe margjinalizim, veçanërisht gratë.[102] Ndërsa kjo ka çuar në uljen e qasjes në shërbimet publike për të gjitha komunitetet, situata është veçanërisht e rëndë për gratë, të cilat kanë qasje shumë të ulët në shërbimet publike, veçanërisht shërbimet shëndetësore.[103] Për më tepër, kushteve të këqija të banimit shto rrezikun e shëndetit publik, duke prekur veçanërisht gratë që kalojnë më shumë kohë brenda shtëpive në krahasim me burrat nga këto komunitete.[104]

97 Të dhënat e marra nga zyrtarët e MASH-t për qëllimet e këtij studimi, prill 2020.

98 Intervistë me ekspertin e arsimit parauniversitar, prill 2020

99 Po aty.

100 Agjencia e Statistikave të Kosovës, Platforma ASKData, "Popullsia sipas Gjinisë në Kosovë, 2011"

101 Po aty.

102 Komisioni Evropian, Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit, Raporti 2019 për Kosovë*, në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf

103 Qendra Kosovare për Studime Gjinore, Pozita e Grave të Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptas në Kosovë, 2003, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf

104 Po aty.

Nivelet e varfërisë dhe papunësisë mbeten të larta në nivel alarmant, edhe kur krahasohen me komunitetet e tjera në Kosovë.[105] Raportet tremujore të aktiviteteve të punësimit dhe tregut të punës të Agjencisë së Statistikave të Kosovës nuk i ndjekin normat e punësimit të burrave dhe grave të komunitetit rom, ashkali dhe egjiptian. Sidoqoftë, gjatë regjistrimit të fundit të popullsisë të kryer në vitin 2011, 2.053 qytetarë romë, ashkali dhe egjiptianë ishin të punësuar zyrtarisht, dhe vetëm 260 prej të cilëve ishin gra.[106] Krahasuar me të dhënat e popullsisë, kjo tregon se mezi 4.2% e grave të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptianë ishin të punësuar.[107] Situata kalon në arsim, me një normë regjistrimi që vazhdon të jetë dukshëm nën mesataren, dhe shumë të rinj romë, ashkali dhe egjiptianë nuk arrijnë nivele më të larta arsimore.[108] Siç është detajuar në kapitullin më poshtë, një normë e lartë e braktisjes së shkollës në arsimin fillor dhe të mesëm është gjithashtu trend alarmues.[109]

"Mundësitë e punësimit janë të pakta, veçanërisht për gratë, kështu që ato nuk shohin asnjë arsye se pse duhet të vazhdojnë shkollimin dhe përkundrazi shohin një të ardhme më konkrete në martesat e hershme dhe përkujdesjen ndaj fëmijëve"

Drejtori Ekzekutiv i OSHC-së për të Drejtat e Romëve, Ashkalive dhe Egjiptianëve

Nxënësit e nivelit parafillor, fillor dhe të mesëm

Tabela 7. Nxënësit në edukimin parashkollor dhe arsimin parafillor të zbërthyer sipas përkatësisë etnike

Përkatësia etnik	Rom	Ashkali	Egjiptian
Parashkollor	0.10%	0	0
Parafillor	0.51%	1.12%	0.35%
Fillor dhe i mesëm i ulët	0.64%	1.46%	0.36
I mesëm i lartë	0.20%	0.32%	0.20%

Në përgjithësi, fëmijët me përkatësi rome, ashkali dhe egjiptiane janë mjaft të nënpërfaqësuar në edukimin parashkollor në të gjitha komunat e Kosovës. Vetëm 4 fëmijë me përkatësi rome vijuan edukimin parashkollor gjatë vitit akademik 2018-2019. Ata përfaqësuan 0.10 të të gjithë nxënësve që vijojnë edukimin parashkollor në Kosovë. Të katër fëmijët ishin në Komunën e Gjakovës. Asnjë fëmijë me përkatësi ashkali ose egjiptiane nuk ka vijuar edukimin parashkollor gjatë këtij viti akademik. Kjo përfshin të gjitha komunat, përfshirë komunat me një numër të lartë të qytetarëve ashkali dhe egjiptian si Fushë Kosova, Peja dhe Gjakova.

Nuk ka të dhëna të disponueshme publike të zbërthyera sipas gjinisë për vijueshmërinë e edukimit parashkollor të etnive të ndryshme. Situata bëhet shumë më alarmante në nivelin e arsimit të mesëm të lartë, me të tre etnitë të

"Ne kurrë nuk duhet të nënvlerësojmë se si diskriminimi nga bashkëmoshatarët dhe mësimdhënësit kontribuon që vajzat dhe djemtë romë, ashkali dhe egjiptianë të mos vijojnë arsimin parauniversitar"

Ekspert për arsim parauniversitar

105 Ambasada e Suedisë në Prishtinë, Analiza shumëdimensionale e varfërisë, Kosovë 2017, në: https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf

106 Donika Lamaxhema "Jeta e Padukshme e Grave Rome, Ashkalinje dhe Egjiptiane në Periferi , 2019 në: https://kosovotwopointzero.com/en/roma-ashkali-and-egyptian-womens-invisible-lives-in-societys-outskirts/

107 Po aty

108 Komisioni Evropian, Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit, Raporti 2019 për Kosovë*

109 Po aty

nënpërfaqësuara shumë. Kjo tregon që normat e braktisjes midis arsimit të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë janë shumë të larta si për djemtë ashtu edhe për vajzat. Sidoqoftë, vajzat me përkatësi rome, ashkali dhe egjiptiane janë të nënpërfaqësuara në arsimin e mesëm të lartë (Tabela 9).[110] Braktisja e lartë në përqindje në krahasim me arsimin fillor dhe të mesëm të ulët tregon se normat e braktisjes në këtë nivel janë veçanërisht të larta, dhe veçanërisht të larta për vajzat nga të tri etnitë.

Tabela 9 Të dhëna të zbërthyera sipas gjinisë për vijimin e shkollimit parauniversitar të nxënësve romë, ashkali dhe egjiptianë

	Rom		Ashkali		Egjiptian	
Niveli shkollor	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza
Parashkollor dhe parafillor	52%	48%	49%	51%	62%	38%
Fillor dhe i mesëm i ulët	54%	46%	51%	49%	52%	48%
I mesëm i lartë	61%	39%	58%	42%	58%	42%

Për më tepër, vajzat egjiptiane janë të nënpërfaqësuara në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar. Disa faktorë luajnë rol në normat më të larta të braktisjes së arsimit nga vajzat. Kjo përfshin një mentalitet të përgjithshëm patriarkal, diskriminim ndër-sektorial me bazë racore dhe gjinore, perceptime të rrënjosura thellë për rolet tradicionale gjinore, si dhe kushtet ekonomike dhe sociale.[111] Megjithatë, martesat e hershme mund të luajnë një rol të shtuar në vajzat rome, ashkali ose egjiptiane që e braktisin arsimin.[112] Në fakt, është konfirmuar që martesat e hershme janë me të vërtetë praktika të zakonshme midis komuniteteve sipas analizës. Analiza e mëparshme ka zbuluar se afërsisht 12% e fëmijëve romë, ashkali dhe egjiptianë, shumica e të cilëve janë vajza martohen para se të mbushin 15 vjeç.[113]

"Nuk ka pasur ndonjë hulumtim të thelluar për këtë, por unë besoj se djemtë braktisin më shumë për shkak të punës së fëmijëve, ndërsa vajzat priren të braktisin për shkak të martesave të hershme, dhe duke u kujdesur për vëllezërit e motrat më të vogla. Kemi nevojë për më shumë hulumtime mbi këtë"

OSHC që punon me fëmijë të cenueshëm

Në përgjithësi, arsimi cilësor i vajzave dhe djemve romë, ashkali dhe egjiptianë përballet me disa vështirësi, përfshirë regjistrimin e pamjaftueshëm në shkollimin e detyrueshëm, normat e larta të braktisjes së shkollës dhe mungesën e teksteve shkollore në gjuhën rome.[114] Këto probleme, ndër të tjera, kanë çuar në vijueshmëri të parregullt dhe regjistrim me vonesë në shkollë.[115] Përballja me diskriminimin e vazhdueshëm nga bashkëmoshatarët, si dhe nga mësimdhënësit, në disa raste, kontribuon në një nënpërfaqësim të përgjithshëm në arsimin parauniversitar.[116] Gjatë vitit

110 Të dhënat e paraqitura nga MASH për qëllimet e këtij studimi, prill 2020.

111 Qendra Kosovare për Studime Gjinore, "Pozita e Grave të Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptas në Kosovë, 2013, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf

112 Shih Qendrën Evropiane për Çështje të Minoriteteve, "Komunitetet në Kosovë: Një manual udhëzues për profesionistë që punojnë me komunitete në Kosovë, 2013, në: www.ecmikosovo.org/uploads/ECMIKosovoDec2013GuidebookforProfessionalsENG.pdf dhe Qendrën Kosovare për Studime Gjinore, "Pozita e Grave të Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptas në Kosovë, 2013; një lidhje midis martesave të hershme dhe braktisjes së shkollës për vajzat nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë ishte gjithashtu një temë e përsëritur përmes shumë intervistave, përfshirë intervistat me zyrtarin e MASH-t dhe Drejtorin Ekzekutiv të OSHC-së për të Drejtat e Romëve, Ashkalive dhe Egjiptianëve, dhe OSHC-të që punojnë me fëmijët e cenueshëm, dhe me OSHC-të që punojnë me komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë. Prill 2020

113 Qeveria e Shteteve të Bashkuara, Raporti i viti 2019 i të Drejtave të Njeriut në Kosovë, 2019, në: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/KOSOVO-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

114 Intervistë me zyrtarin e MASH, prill 2020.

115 Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve, "Komunitetet në Kosovë: Një libër udhëzues për profesionistët që punojnë me komunitetet në Kosovë, 2013,

116 Intervistë me ekspertin e arsimit parauniversitar, prill 2020

akademik 2018/2019, MASH u ka ofruar 600 nxënësve romë, ashkali dhe egjiptianë bursa për të vijuar arsimin e mesëm të lartë, 53% e të cilëve ishin vajza dhe 47% ishin djem.[117] Kishte kritere të ndryshme përzgjedhjeje, përfshirë masat afirmative për vajzat. Kritere të tjera përfshinin sukseset paraprake dhe notat shkollore, vendndodhjen (nëse nxënësit jetonin larg shkollës dhe duhej të udhëtonin); pa prindër; dhe një deklaratë nga Qendrat e Mirëqenies Sociale duke deklaruar se fëmija jeton në kushte të vështira sociale dhe ekonomike

Menaxhimi, rolet ekzekutive, profilet e mësimdhënies dhe rolet administrative

Mësimdhënësit romë, ashkali dhe egjiptianë janë shumë të nënpërfaqësuar në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar në Kosovë. Vetëm 0.03% e mësimdhënësve janë romë, vetëm 0.03% janë ashkali dhe vetëm 0.02% janë egjiptianë. Këto të dhëna nuk janë të disponueshme siç janë të zbërthyera sipas gjinisë. Nuk ka të dhëna të disponueshme për stafin mbështetës dhe administrativ të zbërthyera sipas përkatësisë etnike dhe as gjinisë. Varfëria e përhapur, mungesa e qasjes në arsim dhe mungesa e mundësive të punësimit janë theksuar si arsye të mundshme për një nënpërfaqësim të përgjithshëm në punësim, përfshirë arsimin.[118]

117 Intervistë me zyrtarin e MASH, prill 2020

118 Intervistë me ekspertin e arsimit parauniversitar dhe intervistën me OSHC që punojnë për të drejtat e pakicave në Kosovë, prill 2020

Rekomandimet

1) MASH duhet të shqyrtojë mënyrën për t`i dhënë përparësi inkurajimit të burrave të rinjë që të zgjedhin karrierën e mësimdhënësit në edukimin e hershëm, siç është niveli parashkollor, parafillor dhe klasat e ulta fillore. Kjo mund të bëhet në disa mënyra.

a) Përmes shkollave të mesme dhe këshillimit në karrierë, të inkurajohen burrat e rinjë që të studiojnë në fakultetin e edukimit në nivelin universitarë, në mënyre që të kualifikohen mësimdhënës për nivelet parashkollore.

b) Të shqyrtojë mundësinë e përdorimit të nxitjeve të ndryshme për burrat e rinjë që të drejtohen për karrierë në mësimdhënie në arsimin e hershëm. Dispozitat mbi përfaqësimin e barabartë të Ligjit për barazinë gjinore lejojnë që të përdoren masat afirmative për rritjen e përqindjes së burrave të rinjë të regjistruar. Kjo për shembull mund të bëhet në form të bursave të përcaktuara apo poenave shtesë për burrat e rinjë gjatë procesit të aplikimit.

2) Në bashkëpunim me Agjencinë për Barazi Gjinore dhe Organizatat e Grave të Shoqërisë Civile, MASH duhet të analizojë kapacitetet dhe njohuritë e mësimdhënësve në nivelin parafillor, fillor dhe në shkolla të mesme në tërë Kosovën mbi përgjegjësitë e tyre ndaj PSO. Një analizë e tillë nuk është bërë asnjëherë, dhe nuk dihet në tërësi nëse mësimdhënësit i dinë përgjegjësitë e tyre, dhe si reagojnë ndaj tyre. Opinione e ekspertëve mbi këtë çështje janë të ndara, ka prej atyre të cilët besojnë se kjo nuk qëndron, por nevojiten informata të detajuara.

a. Pas kësaj analize duhet të shyrtohet seriozisht mundësia e ngritjes së kapaciteteve mbi PSO për mësimdhënësit mbarë në Kosovën në nivelet parafillor, fillor dhe të mesëm. Kjo mund të bëhet në formë të punëtorive dhe mentorimeve të rregullta. Njohuritë mbi PSO dhe veprimet adekuate të ndërlidhura në rast të dyshimeve apo rasteve të identifikuara të dhunës në familje duhet të jenë pjesë e rregullt e vlerësimit të performancës së mësimdhënësve.

3) Në bashkëpunim me donatorët dhe organizatat ndërkombëtare, MASH duhet të shqyrtojë mundësinë e kryerjes së një studimi të ndjeshme ndaj gjinisë, mbi dhunën në shkolla, në të cilën do të analizoheshin format dhe frekuenca e dhunës që përjetohet nga fëmijë të ndryshëm, duke përfshirë djemtë dhe vajzat me NVA dhe komunitetet jo-shumicë. Kjo do të ndihmonte bërjen e politikave dhe programeve kundër dhunës ndaj fëmijëve.

4) Ministria duhet të evitojë rreptësishtë programet/kampanjat e verbëra gjinore për parandalimin e braktisjes së shkollës. Arsyet për braktisjen e shkollës dallojnë qenësisht në mes të vajzave dhe djemve në përgjithësi, por poashtu në mes të komuniteteve të ndryshme. Në mes tjerash, iniciativat për ndalimin e braktisjes së shkollës duhet të jenë të bazuara në informata të bazuara mbi fakte të ndryshme duke përfshirë:

i. Numër konsiderueshëm më i madh i djemve se i vajzave e braktisin shkollën;

ii. Djemtë dhe vajzat kanë arsye shumë të ndryshme dhe motive se pse e braktisin shkollën;

iii. Martesat e herrshme mund të luajnë rol të madh tek vajzat Rome, Ashkalinje dhe Egjiptase në braktisjen e shkollës në nivelin parauniversitar.

5) Faktet dëshmojnë që në mungesë të këshillimit adekuat në karrierë, burrat e rinjë dhe gratë e reja i bazojnë zgjedhjet e tyre të karrierës në bazë të stereotipeve. MASH duhet t'i ndërmarrë disa hapa në mënyrë që kjo çështje të përmirësohet:

a. Të përmirësohen shërbimet e këshillimit në karrierë në të gjitha shkollat e mesme dhe të mbahet trajnim i ndjeshëm ndaj gjinisë për të gjithë këshillëdhënësit në mbarë Kosovën

b. Në bashkëpunim të ngushtë me Ministrinë e Punës dhe Mirëqenies Sociale të ndajë resurse për kryerjen e një analize të ndjeshme gjinore të tregjeve të punës mbi "Profesionet e të

ardhmes". Kjo do t`u mundësonte djemve dhe vajzave që të familjarizohen me mundësitë në karrierë dhe t`u mundësojë që të marrin vendime të informuara lidhur me karrierat e tyre, në krahasim me vendimet e marra bazuar në ato të rrënjosura bazuar në stereotipe gjinore

c. Të organizohen kampanja vetëdijësuese të synuara që në fokus kanë gratë e reja dhe vajzat dhe t`i inkurajojë ato që të shfrytëzojnë mundësitë e përcjelljes së shkollave profesionale

d. Të merret parasysh hartimi i programeve të mentorimit me modele të suksesshme të grave në profesionet "jo tipike" për gratë.

e. Sipas rekomandimeve të Helvetas, të shqyrtohet mundësia e hartimit të një "Udhëzues për prindër mbi planifikimi ne karrierës". Kjo mund t`u ndihmojë prindërve që t`i përkrahin fëmijët e tyre që t`a përzgjedhin interesimin dhe karrierën në të ardhmen, jo të bazuara mbi stereotipet gjinore.

6) Para se të krijohen politika ose programe të ardhshme për qasjen e fëmijëve me NVA, të kryehet një analizë e synuar për të kuptuar se pse më pak vajza me NVA vijojnë mësimin krahasuar me djemtë me NVA. Të gjitha politikat e ardhshme duhet të bazohen në gjetjet e kësaj analize.

7) MASH duhet të ndërmarrë veprime të bazuara në prova dhe të synuara lidhur me nën-përfaqësimin e vajzave në arsimin parashkollor. Aktivitetet konkrete duhet të planifikohen pas një analize të situatës, por mund të përfshijnë aktivitete sensibilizuese me prindërit, si dhe sigurimin e transportit falas për studentët që jetojnë në zona të thella.

Shtojca 1. Plani i Veprimit Gjinor II i BE-së dhe Ekzaminimi i Shënuesve Gjinorë të OBZHE-së

Plani i Veprimit Gjinor II

Dokumenti Punues për stafin "Barazia Gjinore dhe Fuqizimi i Grave: Transformimi i jetës së vajzave dhe grave përmes marrëdhënieve të jashtme të BE-së 2016-2020"u miratua në vitin 2015.[119] Dokumenti, i referuar si Plani i Veprimit Gjinor (GAP II) ofron një kornizë llogaridhënie, monitorimi dhe vlerësimi që do të përdoret për matjen e progresit të barazisë gjinore. GAP II ka katër prioritete tematike me disa objektiva dhe tregues secili. Të gjitha projektet e financuara ose zbatuara nga BE-ja ose shtetet anëtare, duhet të raportojnë kundrejt objektivave dhe treguesve brenda GAP II, të rëndësishëm për projektin e tyre.

Shënues gjinor i OBZHE-së

Shënuesi gjinor i OBZHE-it është një mjet statistikor i përdorur për qëllime monitorimi dhe llogaridhënie. Shënuesi gjinor përdor një shkallë tri-pikash (0, 1, dhe 2) për vlerësim të projekteve dhe programeve që synojnë barazinë gjinore si një objektiv të politikës.[120] Sipas GAP II, Shënuesi gjinor duhet të aplikohet në mënyrë sistematike, duke shmangur pikët e pajustifikuara të Shënuesit gjinor 0.[121] Në fakt, është vendosur një synim që 85% e të gjitha programeve të reja të financuara nga BE-ja duhet të kenë një rezultat të G1 dhe G2.

Shënuesi gjinor 0: Projekti/programi nuk është konstatuar se synon barazinë gjinore.

Shënuesi gjinor 1: Barazia gjinore është një objektiv i rëndësishëm dhe i qëllimshëm, por jo arsyeja kryesore për ndërmarrjen e projektit/programit.

Shënuesi gjinor 2: Barazia gjinore është objektivi kryesor i projektit/programit dhe është thelbësor në hartimin e tij dhe rezultatet e pritura. Projekti/programi nuk do të ishte ndërmarrë pa këtë objektiv të barazisë gjinore.

119 Komisioni Evropian, "Barazia Gjinore dhe Fuqizimi i Grave: Transformimi i jetës së vajzave dhe grave përmes marrëdhënieve të jashtme të BE-së 2016-2020", 2015, në: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-working-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf.

120 OBZHE-KAZH Rrjeti për Barazinë Gjinore, Përkufizimi dhe Kriteret Minimale të Rekomanduara për Shënuesin e Politikës së Barazisë Gjinore KAZH, 2016, në: https://www.oecd.org/dac/gender-development/Minimum-recommended-criteria-for-DAC-gender-marker.pdf

121 Treguesi 5.3.1 dhe Treguesi 5.3.2 nën Objektivin 5

Shtojca 2: Persona të intervistuar

Persona të intervistuar			
Organizatë/Institucion	Pozita	Emri	Datë
MASH	Koordinator për të drejtat e njeriut	Merita Jonuzi	21.4.2020
MASH	Divizioni për Arsim i Komuniteteve	Nazan Safqi	20.4.2020 dhe 22.4.2020
Save the Children	Koordinator për zbatim të programeve	Valid Zhubi	23.4.2020
Save the Children	Koordinator	Rrita Limaj	23.4.2020
Ish-Drejtoresh e Këshillit Rinor Kosovar	Ekspert për arsim parauniversitar	Agnesa Qerimi	22.4.2020
HandiKos	Menaxher i programit	Durim Gashi	22.4.2020
Balkan Sunflowers Kosova	Drejtor Ekzekutiv	Muhamet Arifi	21.4.2020
Rrjeti i grave Rome, Ashkalinje dhe Egjiptiane	Drejtor Ekzekutiv	Shpresa Agushi	23.4.2020
Rrjeti i grave Rome, Ashkalinje dhe Egjiptiane	Menaxher i projektit	Adelina Qorraj	23.4.2020

Shtojca 3: Programet e vazhdueshme në sektorin e arsimit

Ndikimi i vetë-raportuar mbi barazinë gjinore përmes projekteve në sektorin e arsimit				
Organizimi	Projekti	Afati kohor	Përshkrim i shkurtër	Si i merr parasysh projekti nevojat e ndryshme të burrave dhe grave/ vajzave dhe djemve?
Balkan Sunflower Kosova	Rrjeti i Qendrave Mësimore	2007 - Vazhdon	RRQM filloi në vitin 2008 me tri qendra në Fushë Kosovë, Graçanicë dhe Plemetin. Në vitin 2009 u hap Qendra Mësimore në Shtime dhe në vitin 2013 RRQM-ja shtoi një qendër të dytë në Plemetin. Programet ofrohen në gjuhën shqipe dhe serbe. Përveç programeve parashkollore, mbështetjes së kurrikulës, shkrim-leximit dhe atyre shkencore, secila qendër ka një ndërmjetës arsimor që punon me shkolla dhe familje për të ulur braktisjet dhe për të rritur regjistrimin. Falë pjesës më të madhe të ndërmjetësve tanë arsimor, 93% e fëmijëve të kualifikuar në zonat ku ne punojmë regjistrohen në klasën e parë.	Balkan Sunflower ka siguruar që vajzat dhe djemtë të përfitojnë në mënyrë të barabartë nga ky projekt gjatë gjithë zbatimit të tij. Stafi i Balkan Sunflower vlerëson se normat e pjesëmarrjes së vajzave dhe djemve qëndron në 50% për secilën. Balkan Sunflower kryen integrimin gjinor përmes të gjitha aktiviteteve të Qendrave Mësimore. Në vitin 2009, programet e shkrim-leximit të grave u inicuan në dy qendra, duke përdorur kurrikulën e hartuar nga UNICEF-i dhe MASH. Programet e shkrim-leximit të grave tani janë aktive në 3 qendra. Përveç përqendrimit në shkrim-lexim, gratë fitojnë ngritje kapacitetesh në klasat e artizanatit dhe të parukerisë. Qendrat mësimore aktualisht po luftojnë për financim dhe po u drejtohen donatorëve të ndryshëm.
Caritas-i zviceran	Vendosja e Standardeve me Cilësi të Lartë Parashkollore Përforcimi i Arsimit, Shkencës dhe Ekonomisë - SHPRESE	2018-2022	Projekti SHPRESE synon përmirësimin e cilësisë së arsimit dhe ofrimit të shërbimeve në arsimin parafillor në Kosovë. Vizioni ynë përqendrohet rreth një sistemi arsimor funksional, cilësor në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe Kornizën e Kurrikulit dhe Kurrikulën Bazë Për më tepër, SHPRESE ngrit kapacitetet e institucioneve publike, kryesisht të Institutit Pedagogjik të Kosovës në ofrimin e trajnimeve dhe shërbimeve të tjera në APF (arsimin parafillor); Asociacioni i Komunave të Kosovës në avokimin për arsim cilësor në APF; zyrtarët e DKA-ve për grupin tonë të synuar; dhe Fakulteti i Edukimit në Gjakovë, në Gjilan, në Mitrovicë dhe në Prizren;	CaCH (Caritas-i zviceran) i bazon të gjitha veprimet e saj në premisën që qasja e barabartë në burimet ekonomike, sociale dhe politike formojnë një të drejtë themelore të njeriut. Burra dhe gra, djem dhe vajza, duhet të kenë mundësi të barabarta për zhvillim personal dhe formësimin e jetës së tyre. Projektet e CaCH janë gjithashtu të ndërgjegjshme për të shmangur përforcimin ose përjetësimin e pabarazive gjinore. Si pasojë, projekti SHPRESE u elaborua dhe u zhvillua duke e marrë parasysh plotësisht këtë. Duke marrë parasysh që shumica e mësimdhënësve parafillorë janë gra, projekti ka inkurajuar angazhimin e Master Trajnerëve që janë burra (dhe aktualisht dy prej tyre janë të angazhuar), dhe do të kërkojë mundësi për t'u përfshirë në praktikat e ofruara nga projekti në klasat e APF-së për nxënës meshkuj të cilët janë regjistruar në fakultetet e edukimit.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusam-menarbeit (GIZ)	Zhvillimi i sektorit të arsimit themelor	2019-2021	Projekti operon nën objektivin e përmirësimit të parakushteve për sigurimin e arsimit gjithëpërfshirës dhe cilësor në Kosovë. Ai aplikon një qasje sistematike, shumë nivelëshe në trajtimin e problemeve bazë në arsimin themelor në Kosovë, duke mbuluar katër fusha të aktiviteteve: 1) Transparenca, llogaridhënia dhe pjesëmarrja e publikut; 2) Arsimimi universitar i mësimdhënësve dhe drejtorëve të shkollave; 3) Qasja e integruar e zhvillimit të shkollave; 4) Promovimi i gjithëpërfshirjes, veçanërisht për pakicat etnike dhe të kthyerit	Veprimet e ndërmarra drejt barazisë gjinore dhe nevojave të ndryshme të burrave dhe grave: -I kanë sugjeruar MASH-it të kryejë trajnime specifike sektoriale për ngritjen e kapaciteteve për çështjet gjinore; -E kanë mbështetur MASH-in në hartimin e raportit të monitorimit të zbatimit të PSAK-ut për vitin 2017. Gjinia konsiderohet vazhdimisht në raport dhe vlerësohet arritja e treguesve të ndjeshëm gjinor; -Kanë siguruar përfaqësim të barabartë të grave në trajnime, punëtori, konferenca dhe aktivitete të tjera, etj.; -Kanë siguruar që aktivitetet e zhvillimit të kapaciteteve janë të ndjeshme ndaj gjinisë përmes zhvillimit të materialeve për mësimdhënie dhe mësimnxënie me ndjeshmëri gjinore; -Kanë iniciuar dhe mbështetur iniciativa gjinore të shkollave veçanërisht në zonat rurale (me fokus në pjesëmarrjen e grave). -Kanë realizuar monitorimin e ndikimit të ndjeshëm ndaj gjinisë: zbërthimi sipas gjinisë dhe gjinia e pasqyruar në kornizën e treguesve të arritjeve/prodhimeve; -E kanë mbështetur dhe forcuar fokusin mbi gratë dhe vajzat nga zonat rurale, veçanërisht nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë. -Sa i përket ekspertëve, të cilët kanë ofruar ekspertizë për aktivitetet e projektit, CDBE ka ofruar mundësi të barabarta për të gjithë. Kanë kërkuar nga partnerët zbatues, gjatë angazhimit të stafit të zbatojnë aktivitetet e komponentit për të marrë parasysh barazinë gjinore.

Qendra për arsim e Kosovës (KEC)	Mbështetja pas shkollore për adoleshentët (ASSET), financuar nga USAID http://asset-ks.org/	7 qershor 2017 - 6 qershor 2022	Qëllimi kryesor i ASSET është të zhvillojë aftësi sipërmarrëse dhe punësimi tek të rinjtë dhe një qëndrim pozitiv për të ardhmen e tyre. Sllogani i ASSET-it është: "Përgatitja e të Rinjve të Kosovës për jetë dhe punë në shekullin 21". Zhvillimi i Kompetencave të Jetës dhe Punës. Ky është një program 5-vjeçar i USAID-it, i menaxhuar nga Qendra për Arsim e Kosovës (KEC), në partneritet me FHI 360 dhe Crimson Capital Corp.	Plani i Zbatimit Gjinor i Programit, në mbështetje të integrimit të plotë gjinor të programit, përqendrohet në katër fusha të veçanta: • Hartimi dhe zhvillimi: Një klauzolë gjinore dhe barazie është futur në fushëveprimin e punës së të gjithë konsulentëve. Programi do të mbledhë të dhëna për një numër treguesish të arritjeve, përfshirë ata cilësorë, në lidhje me integrimin gjinor. Nëse gjendet një ndryshim i rëndësishëm statistikor, veprimi i duhur do të ndërmerret. Për më tepër, Programi ka një listë kontrolli për zhvillimin e kurseve, duke përfshirë një seksion mbi gjininë dhe barazinë (p.sh. "A janë shmangur stereotipet në shembujt e dhënë?") dhe të aplikojë në të gjitha materialet që do të zhvillohen. • Zhvillimi profesional: Ndërgjegjësimi gjinor i të gjithë audiencave të synuara do të monitorohet. Do të përdoren kurset e standardeve për lehtësuesit dhe mentorët e mësimdhënësve. Ky program përfshin një modul mbi gjininë dhe barazinë gjinore. Programi do të monitorojë vijueshmërinë e burrave dhe grave dhe mësimdhënësve të kombësive të ndryshme në të gjitha aktivitetet e zhvillimit profesional dhe të ndërmarrë veprimet e duhura nëse kërkohet. • Të rinjtë dhe aktivitete të tjera: Puna me shkolla do të promovojë pjesëmarrjen aktive të vajzave dhe djemve në aktivitete të tilla si rinovimi i qendrave, projekte shkollore, sfida, klube, sporte dhe gara. Një problem për vajzat që udhëtojnë nga zonat rurale është siguria personale gjatë udhëtimit në shtëpi nga aktivitetet e nxënësve. Programi do të punojë me komunën dhe organizatat partnere për të krijuar një sistem transporti për të adresuar këtë çështje. E njëjta qasje do të aplikohet në rast se nxënësit e grupeve të caktuara të pakicave do të kenë probleme me transportin. Aktivitetet specifike gjinore: Bazuar në ngjarjet vjetore vendore ose ndërkombëtare (p.sh. Dita Ndërkombëtare ose Fëmija Vajzë) Programi do të organizojë ngjarje të ndërlidhura, në koordinim me partnerët e vet lokalë.

KEC	Zgjerimi i qasjes në arsimin cilësor të fëmijërisë së hershme dhe arsimin fillor, financuar nga Fondi për Arsimin e Romëve (FAR)	1 tetor 2018 - 31 gusht 2021	Projekti synon të përmirësojë arritjet e ZHFH-së dhe gatishmërinë e shkollave për klasën 1 dhe 2 të fëmijëve të pafavorizuar romë nga gjashtë lagje të moshës 4-6 dhe 6-8 që vijojnë shkollat në dy lokacione duke përmirësuar shkathtësitë prindërore të prindërve, duke forcuar lidhjen midis prindërve dhe institucionet parafillore dhe shkollore, duke zgjeruar qasjen në shërbimet e integruara të ZHFH-së dhe duke rritur cilësinë e mësimdhënies dhe mësimnxënies.	Aspektet e mëposhtme synohen për sa i përket integrimit gjinor: • Të dhëna për përfituesit fëmijë: databaza e përfituesve fëmijë do të zbërthehen sipas gjinisë. Nëse gjendet një ndryshim i rëndësishëm statistikor, veprimi i duhur do të ndërmerret. • Hartimi dhe zhvillimi: Një klauzolë gjinore dhe barazie do të futet në fushëveprimin e punës së të gjithë konsulentëve. Projekti do të mbledhë të dhëna për një numër treguesish të arritjeve, përfshirë ata cilësorë, në lidhje me integrimin gjinor. • Zhvillimi profesional: Ndërgjegjësimi gjinor i të gjithë audiencave të synuara do të monitorohet. Projekti do të monitorojë vijueshmërinë e burrave dhe grave dhe mësimdhënësve të kombësive të ndryshme në të gjitha aktivitetet e zhvillimit profesional dhe të ndërmarrë veprimet e duhura nëse kërkohet. • Fëmijët dhe aktivitete të tjera: Puna me shkolla dhe komunitetin rom do të promovojë pjesëmarrjen aktive të vajzave dhe djemve në aktivitete ndërkulturore, dhe të prindërve femra dhe meshkuj në aktivitetet e projektit. Materialet dhe publikimet e projektit: Projekti do të sigurojë se ka aspekt gjinor të adresuar në materialet e publikuara. Për shembull, do të sigurohet që të përfshihet një numër i barabartë i djemve dhe vajzave në materiale promovuese, fotografi dhe raporte, dhe veçanërisht për të siguruar që stereotipet janë shmangur. Projekti do të sigurojë që të ofrojë materiale didaktike neutrale gjinore për fëmijët që marrin pjesë në aktivitetet e projektit.
KEC	Së bashku kundër abuzimit të fëmijës, të financuar nga Bashkimi Evropian www.childrights-ks.org	1 shkurt 2020-31 janar 2023	Projekti synon të mbrojë fëmijët nga abuzimi dhe, si i tillë, të kontribuojë drejtpërdrejt në promovimin e të drejtave të fëmijëve. Ai do të përqendrohet në mbrojtjen e fëmijëve nga abuzimi dhe minimizimin e efekteve të përvojës së abuzimit duke përmirësuar kapacitetet e individëve dhe ato institucionale për parandalimin e abuzimit dhe mbështetjen e viktimave.	Ndjeshmëria gjinore: Aktivitetet e projektit do të përshtaten me nevojat dhe perspektivat dhe do të sigurojnë barazinë gjinore në zbatimin dhe vlerësimin e projektit. Aktivitetet e projektit do të sensibilizohen për nevojat e burrave dhe grave dhe do të shqyrtojnë ndikimin diferencues të iniciativave arsimore në marrëdhëniet shoqërore midis tyre.

KEC	Fuqizimi i të rinjve për një të ardhme paqësore, prosperuese dhe të qëndrueshme në Kosovë	2019 - 2020	Përmes këtij projekti, ne synojmë të krijojmë metodologji efikase dhe efektive për të trajtuar konfliktet në shkolla duke i zbatuar ato në 20 shkolla ku i gjithë komuniteti shkollor do të përfitonte. Përzgjedhja e shkollave do të bëhet në bashkëpunim me DKA-të nga komunat e përzgjedhura	Të gjithë treguesit e projektit do të raportohen të zbërthyera sipas gjinisë. Kjo do të thotë që në të gjitha aktivitetet e projektit, integrimi gjinor është një element kryesor që do të merret parasysh gjatë zbatimit të projektit.
KEC	Iniciativa për zvogëlimin e pabarazive në arsim (ARISE)	2020-2024	Objektivi i përgjithshëm: Për të forcuar kapacitetet e OSHC-ve për zhvillim politikash dhe avokim në fushën e barazisë arsimore përmes bashkëpunimit rajonal dhe ndërtimit të koalicioneve vendore Objektiva specifike: Për të mbështetur përfshirjen e nxënësve me status të ulët socio-ekonomik (SSE) duke ndërtuar partneritete kombëtare dhe rajonale të organizatave të shoqërisë civile nga gjashtë vende përfituese të IPA-s për t'u përfshirë në avokim dhe dialog politik konstruktiv me qeveritë, për të rritur ndërgjegjësimin midis palëve të interesit në arsim dhe ndërhyrjeve pilot që synojnë nxënësit me status të ulët socio-ekonomik në nivelin shkollor	Ky projekt ka disa tregues që janë hartuar bazuar në qasjen e ndjeshme ndaj gjinisë. Për më tepër, integrimi gjinor është një temë të ndërthurur në të gjitha aktivitetet. Progresi i zbatimit do të ndiqet dhe veprimet korrigjuese do të ndërmerren duke mbledhur të dhëna të zbërthyera sipas gjinisë, përkatësisë shoqërore, aftësisë së kufizuar, etj. Për më tepër, të gjitha materialet e krijuara me mbështetje nga projekti do të përdorin gjuhën specifike gjinore dhe do të promovojnë përfshirjen gjinore.
KEC	KRAEEYN (Rrjeti i romëve, ashkalinjve dhe egjiptianëve kosovarë për zhvillimin e fëmijërisë së hershme)	2016-2020	KRAEEYN është një rrjet i profesionistëve dhe i para-profesionistëve për zhvillimin e fëmijërisë së hershme të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptianë në Kosovë. Deri më tani, rrjeti KRAEEYN ka individë dhe organizata anëtare që avokojnë për mirëqenien e fëmijëve nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë dhe përfshirjen e tyre në arsim cilësor dhe gjithëpërfshirës.	Aktivitetet e projektit janë dizajnuar që të jenë të ndjeshme ndaj gjinisë kur është e mundur, duke përfshirë: -vendosjen e synimeve të treguesve për barazinë gjinore për trajnim dhe mundësi të tjera të zhvillimit profesional për tutorët dhe lehtësuesit nga qendrat mësimore. - përgatitjen e materialeve promovuese dhe fushata avokimi duke promovuar përfshirjen gjinore

Rrjeti i grave rome, ashkali dhe egjiptiane	Mobilizimi i komunitetit drejt llogaridhënies sociale	Janar - dhjetor 2020	Projekti po implementohet në bashkëpunim me Save the Children dhe financohet nga SIDA. Projekti është duke u implementuar në tri komuna, përfshirë Prishtinën, Ferizajin dhe Mitrovicën. Qëllimi i tij është të rrisë pjesëmarrjen e të nxënësve dhe prindërve në proceset e vendimmarrjes dhe llogaridhënies	RROGRAEK siguron që perspektiva gjinore të përfshihet gjatë hartimit dhe zbatimit të aktiviteteve të projektit. Projekti përqendrohet në rritjen e pjesëmarrjes së vajzave në vendimmarrje dhe kërkimin e llogaridhënies sociale nga shkollat dhe strukturat komunale.
Save the Children në Kosovë	Kujdesi dhe zhvillimi gjatë fëmijërisë së hershme në Kosovë	2020-2022	Përmes këtij projekti, Save the Children synon që fëmijët e moshës 0-6 vjeç në Kosovë të gëzojnë të drejtat e tyre për zhvillim fizik, mendor, moral dhe shoqëror, duke u mundësuar atyre drejtpërdrejt të rriten në potencialin e tyre të plotë.	Ky projekt u krijua që të jetë i ndjeshëm ndaj gjinisë, sipas Shënuesit gjinor të Save the Children. Kur është e mundur, aktivitetet janë krijuar që të jenë të ndjeshme ndaj gjinisë. Kjo përfshin caktimin e synimeve të treguesve që përbëjnë barazinë, sigurimin e trajnimeve të ndjeshme ndaj gjinisë për edukatorët parashkollorë, organizimin e seancave nënë-vogëlush në zonat rurale dhe institucionet parashkollore, dhe krijimin e fushatave të komunikimit dhe sensibilizimit të ndjeshëm ndaj gjinisë.
Save the Children në Kosovë	Veprimi për arsimin gjithëpër-fshirës	2018 - 2020	Projekti synon fëmijë me përkatësi të cenueshme, përfshirë fëmijët me NVA dhe nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë dhe qasjen e tyre në arsim	Ky projekt u krijua që të jetë i ndjeshëm ndaj gjinisë, sipas Shënuesit gjinor të Save the Children. Synimet e treguesve të këtij projekti janë caktuar të ofrojnë barazi. Për më tepër, projekti kryesisht punon në rritjen e kapaciteteve të grave në sektorin e arsimit.
UNICEF në Kosovë	Arsimi gjithëpër-fshirës - Trajnimi i mësimdhë-nësve në vend pune me fokus në fëmijët me aftësi të kufizuara	2018-2019	Qëllimi i projektit ishte rritja e kapaciteteve të mësimdhënësve në nivelin shkollor në komunat e përzgjedhura për të ofruar arsim gjithëpërfshirës me theks tek fëmijët me aftësi të kufizuara.	Të gjitha aktivitetet e programit të mbështetur nga UNICEF, përfshirë këtë, janë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe janë përfshirë si pjesë e dimensionit të barazisë. Partneriteti i fortë midis UNICEF-it dhe institucioneve të nivelit qendror siç është Ministria e Arsimit dhe Shkencës dhe strukturat e saj të nivelit lokal ka mundësuar që mbi 500 vajza dhe djem nga 14 shkolla fillore dhe të mesme të ulëta në të shtatë komunat e përzgjedhura të përfitojnë nga rritja e kapaciteteve të 200 mësimdhënësve për të ofruar arsim gjithëpërfshirës me theks tek djemtë dhe vajzat me NVA.

UNICEF në Kosovë	Parandalimi i braktisjes së fëmijëve nga shkolla	2018-2020	Projekti synon të rrisë kapacitetet në shkollë, institucione të nivelit komunal dhe qendror për të parandaluar, reaguar dhe referuar rastet në rrezik nga braktisja nga shkolla (objektivat e vajzave dhe djemve nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë, familje të varfra, zona rurale, CËD)	Të gjitha aktivitetet e programit të mbështetur nga UNICEF, përfshirë këtë, janë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe janë përfshirë si pjesë e dimensionit të barazisë. Me mbështetjen e vazhdueshme teknike dhe financiare të UNICEF-it, zyrtarët e MASH-it dhe ata komunalë forcuan funksionalitetin e 100 ekipeve ekzistuese për parandalim dhe reagim ndaj braktisjes dhe mosregjistrimit të fëmijëve (PRTAN) në 10 komuna. Si rezultat, 500 nxënës në rrezik të braktisjes së shkollës u identifikuan gjatë vitit 2019. Nga këta, 109 nxënës (22 për qind) me sukses i adresuan sfidat e tyre personale dhe mbetën në shkollë. Të gjithë fëmijët e identifikuar në rrezik për të braktisur shkollën janë kapur nga Sistemi i Paralajmërimit të Hershëm (EWS) SIMA i MASH-it.
UNICEF në Kosovë	Akreditimi i aftësive për programin e jetës	2019-2020	Akreditimi dhe integrimi i programeve të UNICEF-it për shkathtësi për jetë dhe punë (UPSHIFT, PONDER dhe PODIUM) në kurrikulën ekzistuese të arsimit të mesëm.	Të gjitha aktivitetet e programit të mbështetur nga UNICEF, përfshirë këtë, janë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe janë përfshirë si pjesë e dimensionit të barazisë. Vajzat dhe djemtë në dekadën e tyre të dytë të jetës vazhdojnë të luftojnë për të lundruar me sukses në tregun kompleks të punësimit në Kosovë. Për të zvogëluar mospërputhjen midis prodhimeve të sistemit arsimor dhe mundësive të tregut të punës, UNICEF-i, në bashkëpunim të ngushtë me MASH-in, filloi procesin e akreditimit dhe integrimit të programeve të UNICEF-it për shkathtësi për jetë dhe punë (UPSHIFT, PONDER dhe PODIUM) në kurrikulën ekzistuese të arsimit të mesëm. Vetë projekti thekson që të arrihen dhe angazhohen vajzat dhe djemtë e rinj nga grupet më të cenueshme në tërë Kosovën.

UNICEF në Kosovë	Rishikimi i Ligjit mbi Edukimin Parashkollor	2019-2020	Përmes kësaj mbështetje UNICEF-i siguron që të drejtat e të gjithë fëmijëve (vajza dhe djem, fëmijë nga grupet etnike minoritare, fëmijë me aftësi të kufizuara) respektohen dhe adresohen	Të gjitha aktivitetet e programit të mbështetur nga UNICEF, përfshirë këtë, janë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe janë përfshirë si pjesë e dimensionit të barazisë. UNICEF i siguroi asistencë teknike MASH-it për të hartuar Ligjin mbi Edukimin Parashkollor i cili është në përputhje me dispozitat përkatëse të CRC-së. Ligji ka për qëllim të sigurojë një mjedis të sigurt dhe mbrojtës për fëmijët (vajzat dhe djemtë) në arsimin parashkollor. Në nivelin kombëtar, u krijua një mekanizëm i koordinimit të zhvillimit të fëmijërisë së hershme për të avokuar për rritjen e burimeve njerëzore dhe financiare për ndërhyrjet në zhvillim të fëmijërisë së hershme - duke përfshirë shërbimet e komunikimit për fëmijët e cenueshëm siç janë ata nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë dhe fëmijët me aftësi të kufizuara. Përmes partneriteteve të reja me OJQ-të lokale dhe mbështetjes teknike të drejtpërdrejtë për MASH-in dhe institucionet vendore, u krijuan katër qendra të reja për ZHFH me bazë komunitare në katër komuna të përzgjedhura. Këto qendra të reja për ZHFH do të jenë të arritshme për vajzat dhe djemtë nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptianë dhe fëmijët me NVA.

Bibliografia

- Agjencia për Barazi Gjinore Procedurat Standarde të Operimit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje në Kosovë, 2013, në:https://www.psh-ks.net/repository/docs/Procedurat_Standarde_te_Veprimit_per_Mbrojtje_nga_Dhuna_ne_Familje.pdf
- Agjencia e Statistikave të Kosovës, Platforma ASKData, "Popullsia sipas Gjinisë në Kosovë, 2011", në: https://askdata.rks-gov.net/PXËeb/pxëeb/en/askdata/askdata__09%20Population__Population%20Structure/Population%20by%20sex%20and%20years%201921-2011%20in%20Kosovo.px/table/tableVieëLayout1/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d
- Për më tepër në: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702
- Ligji Nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, 2015, në: www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L019%20a.pdf
- Ligji Nr. 05/L-020 për Barazinë Gjinore, 2015, në: equineteurope.org/ëp-content/uploads/2019/10/Annex-LAË_NO._05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf
- Ligji Nr. 05/L-021 për Mbrojtjen nga Diskriminimi, 2015, në: equineteurope.org/ëp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO._05_L-021_ON_THE_PROTECTION_FROM_DISCRIMINATION.pdf
- Ligji Nr. 03/L-182 për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, 2010, në: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691&langid=2
- Qendra për Gjininë në Organizata, Dreaming Big: Çfarë ka gjinia të bëjë me të? Ndikimi i stereotipeve gjinore në aspiratat e karrierës së shkollarëve të arsimit të mesëm, 2012, në: https://www.simmons.edu/sites/default/files/2019-03/Insights%2035.pdf
- Donjeta Morina për ERAC, "Dhuna me Bazë Gjinore në Kosovë: Shqyrtim kritik i reagimit të policisë, dhjetor 2019, në: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf
- Ambasada e Suedisë në Prishtinë, Analiza shumëdimensionale e varfërisë, Kosovë 2017, në: https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf
- Komisioni Evropian, "Një metodë e re për të kuptuar ndarjen gjinore në profesione në tregjet evropiane të punës, 2015, në: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f6938c9-86ac-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-en
- Komisioni Evropian, "Barazia Gjinore dhe Fuqizimi i Grave: Transformimi i jetës së vajzave dhe grave përmes marrëdhënieve të jashtme të BE-së 2016-2020", 2015, në: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-ëorking-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf
- Komisioni Evropian, Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit, Raporti 2019 për Kosovë*, në:https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf
- Farnsëorth, Morina, dhe Nuhiu, "Vlerësimi gjinor, LGBTI-së dhe i personave me aftësi të kufizuara", 2018, në: https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPËD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf
- Qeveria e Kosovës, Rregullorja Nr. 21/2013 për Protokollin për Parandalimin dhe Referimin e Dhunës në Institucionet e Arsimit Para-universitar, 2013, në: kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_QRK-_NR__21_2013_PER_PROTOKOLLIN_PER_PARANDALIMIN_DHE_REFERIM....pdf
- Grown, Gupta dhe KES për Projektin e Mjëvjeçarit të OKB-së: "Ndërmarrja e veprimit (Taking Action): Arritja e barazisë gjinore dhe fuqizimi i grave", 2012, faqe 37, në: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=dP-SRE4ËCJEC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Education+and+gender+equality&ots=OpUc2ëFODË&sig=TJK1vmf-OqpMS1a4R0hTSIKmKF8#v=onepage&q&f=false

- Ingvild Almas Alexander et al. Çfarë shpjegon hendeku gjinor në normë të lartë i braktisjes së shkollës? Provat eksperimentale dhe administrative, 2015
- Jennifer Rothchild, "Edukimi i Krijuesve të Problemeve Gjinore dhe Fuqizimi në Nepal", faqe 92, 2007, Raporti i shtypur
- Jin Chi, Shtigje për barazinë gjinore përmes fëmijërisë së hershme politikë për mësimdhënës në Kinë, 2018, Fletë diskutimi, në: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED592783.pdf
- Agjencia e Statistikave të Kosovës, Anketa e Fuqisë Punëtore TM4 2019, në: https://ask.rks-gov.net/media/5365/afp-tm4-2019.pdf
- Qendra Kosovare për Studime Gjinore, Pozita e Grave të Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptas në Kosovë, 2003, në: https://ëomensnetëork.org/ëp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf
- Rrjeti i Grave të Kosovës, Analiza Gjinore e Kosovës, 2018, në: https://womensnetwork.org/ëp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf
- Rrjeti i Grave të Kosovës, Mjaft më me arsyetime: Analizë e qëndrimeve, incidencës dhe reagimeve institucionale ndaj dhunës në familje në Kosovë, 2015, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf
- Korporata e Sfidave të Mijëvjeçarit, Studimi i Fuqisë Punëtore të Kosovës dhe Studimi i Shfrytëzimit të Kohës, Faqe 18, 2018, në: https://millenniumkosovo.org/ëp-content/uploads/2018/11/MCC-Kosovo-Labor-Force-and-Time-Use-Study-Final-Research-Report-1.pdf
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, "Statistikat e Arsimit në Kosovë", 2018-2019, në: https://masht.rks-gov.net/uploads/2019/08/education-statistics-2018-2019.pdf
- Morina dhe Farnsëorth, Buxhetimi drejt një arsimimi më të mirë: Analizë gjinore e shpenzimeve dhe shërbimeve në Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, 2015, në: https://ëomensnetëork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf
- Morina dhe Farnsëorth, Buxhetimi drejt një arsimimi më të mirë: Analizë gjinore e shpenzimeve dhe shërbimeve në Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, 2015, në: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf
- Morina dhe Farnsworth, "Ligji i ri i Kosovës për Barazinë Gjinore: Të mirat, të këqijat, të diskutueshme, 2015, në: https://womensnetwork.org/kosovorsquos-neë-laë-on-gender-equality-the-good-the-bad-the-questionable/
- Raport kombëtar kollokuiumi, "Trajnimi për shkathtësi profesionale dhe jetësore të vajzave adoleshente jashtë shkollës në grupmoshën 15-18, 2015, në: https://ncpcr.gov.in/showfile.php?lang=1&level=1&&sublinkid=1357&lid=1558, dhe SIDA, Perspektivat gjinore mbi shkaqet dhe efektet e braktisjes së shkollës, 2016, në: www.ungei.org/Final_Paper_on_Gender_perspectives_C2.pdf
- OBZHE-KAZH Rrjeti për Barazinë Gjinore, Përkufizimi dhe Kriteret Minimale të Rekomanduara për Shënuesin e Politikës së Barazisë Gjinore KAZH, 2016, në: https://www.oecd.org/dac/gender-development/Minimum-recommended-criteria-for-DAC-gender-marker.pdf
- Misioni i OSBE-së në Kosovë, Hulumtimi mbi mirëqenien dhe sigurinë e grave në Kosovë, https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?doënload=true
- Pande, Malhotra dhe Grown, "Ndikimi i Investimeve në Edukimin e Grave për Barazinë Gjinore, dokumenti i përgatitur për prezantim në Sesionin 3: Shkollimi, Konferenca Ndërkombëtare e Popullsisë XXV IUSSP, Ture, Francë, 2009, në: www.demoscope.ru/ëeekly/knigi/tours_2005/papers/iussp2005s51014.pdf
- Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat, Gra të forta dhe me vizion - Gratë rurale në Kosovë krijojnë vende pune dhe jetesë më të mirë, 2019, në: https://ppse-kosovo.org/women-of-resilience-and-vision-rural-ëomen-in-kosovo-creating-jobs-and-better-lives-/

- Programi i të Drejtave Pronësore (PRP), Studimi bazë në nivelin nacional mbi të drejtat pronësore në Kosovë, 2015, në: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/1.%20National%20Baseline%20Survey%20for%20Property%20Rights%20in%20Kosovo.pdf
- Qosaj-Mustafa dhe Morina, "Qasja në drejtësi për viktimat e dhunës me bazë gjinore: Përfundimi i mosndëshkimit të autorëve të krimit, 2018, në: http://www.kipred.org/repository/docs/Accessing_Justice_for_Victims_of_Gender_Based_Violence_in_Kosovo_Ending_Impunity_for_Perpetrators_820425.pdf
- Rae L. Blumberg, "Paragjykimi gjinor në librat shkollorë: Një pengesë e fshehur në rrugën drejt barazisë gjinore në arsim, 2008, në: https://pdfs.semanticscholar.org/d193/38b08a8aa5c6c647e9582a78c77276387478.pdf?_ga=2.146834167.1163171261.1589284959-572287538.1589284959
- Shelley Correll, Gjinia dhe Procesi i Zgjedhjes së Karrierës: Roli i Vetë-vlerësimeve, 2001, Chicago Journals, në: https://sociology.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj9501/f/publications/gender_and_the_career_choice_process-_the_role_of_biased_self-assessments.pdf
- Zyra e OKB-së e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Dhunës ndaj Grave, Neni 10, 1981
- Victor Lavy, A i zvogëlojnë stereotipet gjinore arritjet e kapitalit njerëzor të vajzave apo djemve? Dëshmi nga një eksperiment natyror, Revista e Ekonomisë Publike, 2008,

Më shumë informacione
www.coe.int/education

Kontakt
Zyra e Këshillit të Evropës në Prishtinë
Rruga 17/18 Bedri Pejani
10000 Prishtinë

Email: **coe.pristina@coe.int**
Tel: 383 (0) 38 407 750
Fax: +383 (0) 38 407 751

ALB

Shtetet anëtare të Bashkimit Evropian kanë vendosur të lidhin së bashku njohuritë, burimet dhe fatet e tyre. Së bashku, ata kanë ndërtuar një zonë të stabilitetit, demokracisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm ndërsa ruajnë kulturën diversitetin, tolerancen dhe liritë individuale. Bashkimi Evropian është i përkushtuar të ndajë arritjet dhe vlerat e tij me vendet dhe popujt përtej kufijve të tij.

www.europa.eu

Këshilli i Evropës është organizata kryesore e të drejtave të njeriut në kontinent. Ai përfshin 47 shtete anëtare, përfshirë të gjithë anëtarët e Bashkimit Evropian. Të gjithë vendet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut, një traktat i krijuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr zbatimin e Konventës në vendet anëtare.

www.coe.int

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE